

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΙΕΡΕΙΣ

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΕΤΟΣ ΜΘ' • ΤΕΥΧΟΣ 11 • ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2000

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Η ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΠΡΟ ΤΗΣ ΡΑΓΔΑΙΑΣ ΕΞΕΛΙΞΕΩΣ ΤΩΝ ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Αρχιεπισκόπου Ἀλβανίας κ.κ. Ἀναστασίου

σελ. 3-7

ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΝΕΩΣΙΣ ΣΤΗΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ἐπαγγέλου Δ. Θεοδώρου

σελ. 8-11

ΠΟΙΜΕΝΕΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΖΩΗ

Ἀρχιμανδρίτου Ἀγαθαγγέλου Χαραμαντίδη

σελ. 12-13

ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ ΜΟΝΑΧΙΚΟΣ ΒΙΟΣ. ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ

Μοναχῆς Μαγδαληνῆς

σελ. 14-17

ΔΙΚΑΙΟΛΟΓΗΤΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΤΑΒΟΛΗ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ ΣΕ ΑΠΟΧΩΡΟΥΝΤΕΣ ΤΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΑΚΗΣ ΘΕΣΕΩΣ ΕΦΗΜΕΡΙΟΥΣ

σελ. 18

ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΤΩΝ ΑΣΘΕΝΩΝ (6')

Ἀλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου

σελ. 19-20

ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΤΕΛΕΤΟΥΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΑΛΤΙΚΩΝ ΟΡΩΝ (6')

Γρηγορίου Θ. Στάθη

σελ. 21-22

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Ἀρχιμανδρίτου Χρυσοστόμου Τριανταφυλλίου

σελ. 23

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΦΙΕΡΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ ΝΑΟΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΝ

Ἀρχιμανδρίτου Μακαρίου Βαβλά

σελ. 24-26

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ, ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ

Ἰωάννου Φουντούλη

σελ. 27-28

ΕΠΙΚΑΙΡΑ

σελ. 29

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΙΓΜΙΟΤΥΠΑ

σελ. 30

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ κ.κ. ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ

σελ. 31

ΕΞΟΦΥΛΛΟ

.....

Ἀπόστολος Γεραλῆς,
Ἱερέας ἀναγιγνώσκων, 1917

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

Μηνιαῖο περιοδικό γιὰ τοὺς ἱερεῖς

Ἰωάννου Γενναδίου 14, 115 21 ΑΘΗΝΑ

Τηλ.: 72.18.308, Fax: 72.18.336

Διεύθυνση Διαδικτύου τῆς Ἐκκλησίας

<http://www.ecclesia.gr>

Ἡλεκτρονικὴ διεύθυνση:

e-mail: iera-synodos@ecclesia.gr

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ

τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος
κ.κ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Ἰπὸ τοῦ Κλάδου Ἐκδόσεων
τῆς Ἐπικοινωνιακῆς καὶ Μορφωτικῆς
Ἰπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ

Ἀρχιμ. Ἀγαθάγγελος Χαραμαντίδης

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ

Εὐάγγελος Δ. Θεοδώρου

Ὁμότ. Καθηγητῆς Παν/μίου Ἀθηνῶν
Τακτικὸ μέλος τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἀκαδημίας
τῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῶν Τεχνῶν

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Ἀρχιμ. Μακάριος Φιλοθέου,
Ἀρχιμ. Ἀθηναγόρας Δικαιάκος,
Πρωτοπρ. Δημήτριος Τζέρπος,
Πρωτοπρ. Ἀδαμάντιος Αὐγουστίδης,
Πρωτοπρ. Ματθαῖος Χάλαρης,
Ἀλέξανδρος Μ. Σταυροπούλος,
Γεώργιος Φίλιας

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ

Εὐάγγελος Π. Λέκκος

ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

Ἀριστομένης Ματσάγγας, Διδάκτωρ Παν/μίου

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Χρήστος Καραγιάννης, Μ.Τ.θ.

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ - ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ - ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΙ

ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ ΑΒΕΕ

Ἀσκληπιοῦ 80, 114 71 Ἀθήνα

Τηλ. 36.24.728, 36.01.605 - Fax: 36.01.679

web site: www.papanikolaou.gr

Ἡ Ὁρθοδοξία πρὸ τῆς ραγδαίας ἐξελιξέως τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν (Διαπιστώσεις καὶ προτάσεις)

Τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Τιράνων καὶ πάσης Ἀλβανίας κ.κ. Ἀναστασίου

Μία πρόσφατη ἀναζήτηση στὸ Παγκόσμιο Διαδίκτυο (World Wide Web, μὲ τὴ search engine Alta Vista) παρουσίασε 619.730 ιστοσελίδες, ποὺ περιέχουν τὶς λέξεις «*θρησκεία*» καὶ «*ἐπιστήμη*». Εἶναι προφανές ὅτι ἡ συζήτηση γύρω ἀπὸ αὐτὸ τὸ θέμα διατηρεῖ ἀμείωτο τὸ παγκόσμιο ἐνδιαφέρον. Στὴν εἰσήγηση αὐτὴ δὲν θὰ τολμήσω νὰ προσεγγίσω ὅλο τὸ φάσμα τῆς. Θὰ περιορισθῶ σὲ μερικὲς ἀπλές προτάσεις σχετικὰ μὲ τὴ στάση τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐνώπιον τῆς ραγδαίας ἐξελιξέως τῶν Θετικῶν Ἐπιστημῶν.

Κατάφαση, δοξολογία

1. Ἡ δυνατότητα ἀποθησαυρίσεως γνώσεως, ἡ κριτικὴ ἀξιολόγηση καὶ ἐπεξεργασία τους, εἶναι μία βασικὴ ἰκανότητα τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ, τὸν ὁποῖο ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἀποκαλεῖ «*θεοειδῆ*» καὶ «*θεῖον*». Ἡ καλλιέργεια, συνεπῶς, αὐτῆς τῆς δυνατότητος στὸν μέγιστο βαθμὸ ἀποτελεῖ χρέος καὶ εὐλογία. Κάθε μορφή δημιουργικότητος εἶναι ἔκφραση τοῦ «*κατ' εἰκόνα*» Θεοῦ πλασθέντος ἀνθρώπου. Ἡ σύγχρονη, λοιπόν, ἐπιστήμη, ἡ συστηματικὴ δηλαδὴ μελέτη τῆς φύσεως μὲ τὴν παρατήρηση καὶ τὸ πείραμα, ποὺ προσπαθεῖ νὰ ἀνιχνεύσει, νὰ περιγράψει καὶ νὰ συστηματοποιήσει τοὺς νόμους τῆς φύσεως, εἶναι μὰ κατ' ἐξοχὴν δημιουργικὴ χρῆση τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ, μπροστὰ στὴν ὁποία κάθε Ὁρθόδοξος στέκεται μὲ σεβασμὸ.

α) Ἡ γνωστικὴ καὶ ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία, στὰ πρῶτα ἤδη βιβλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς, χαρακτηρίζονται ὡς δῶρα τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ. «*Ἐνέπλησα αὐτόν*», εἶπεν ὁ Κύριος στὸν Μωϋσῆ γιὰ τὸν Βεσελεήλ, «*πνεῦμα θεῖον σοφίας καὶ συνέσεως καὶ ἐπιστήμης ἐν παντὶ ἔργῳ διανοεῖσθαι καὶ ἀρχιτεκτονῆσαι*» (Ἐξοδ. 31, 3' πρὸβλ. 35, 31). Ἀργότερα, ἡ ἐπιστήμη παρουσιάζεται ὡς συνέχεια τοῦ δημιουργικοῦ ἔργου τοῦ Θεοῦ, δῶρο τοῦ πανσόφου Πλαστοουργοῦ. «*Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν... ἐξεύρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης*» (Βαρουχ 3, 37). Γενικότερα, γιὰ τὴν σοφία, μέσα στὴν ὁποία ἐντάσσεται καὶ ἡ ἐπιστήμη, δηλώνεται: «*Κύριος αὐτὸς ἔκτισεν αὐτήν (τὴ σοφία) καὶ εἶδε καὶ ἐξηρίθμησεν αὐτήν καὶ ἐξέχεεν αὐτήν ἐπὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ μετὰ πάσης σαρκὸς κατὰ τὴν δόσιν αὐτοῦ καὶ ἐχορήγησεν αὐτήν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν*» (Σοφία Σολομ. 1, 9-10).

Μὲ τὴν ἀλματώδη ἀνάπτυξη τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, μᾶς ἔχουν αἰφνιδιάσει καὶ ἐντυπωσιάσει οἱ κατακτήσεις τῆς συγχρόνου γενετικῆς, βιοϊατρικῆς καὶ βιοτεχνολογίας. Εἶναι, λοιπόν, ἐλίκαιρα ὅσα ἀναφέρονται στὴ Γραφή, ἰδιαίτερα γιὰ τὴν ἱατρικὴ. «*Τίμα τὸν ἱατρόν... καὶ γὰρ αὐτὸν ἔκτισε Κύριος· παρὰ γὰρ Ὑψίστου ἐστὶν ἴασις*» (Σοφία Σειράχ 38, 1-2). «*Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο συνεχίζει ὁ Κύριος τὸ δημιουργικὸ του ἔργο καὶ στοὺς ἀνθρώπους τὴν υἰεῖα δίνει πάνω στὴ γῆ*» (στίχ. 8, μετάφρ. ἀπὸ τὸ ἐβραϊκόν). Στὴν ἴδια συνάφεια τονίζεται κατὰ γενικότερο: «*Καὶ αὐτὸς ἔδωκεν ἀνθρώ-*

* Εἰσήγηση στὸ Διεθνὲς Ἐπιστημονικὸ Συνέδριο «*Ἡ ἔκφραση τῆς Ὁρθόδοξου Χριστιανικῆς πίστεως στὴν πρόκληση τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν στὸ κατώφλι τοῦ 21ου αἰῶνα*» (Ἀθήνα, 4-8 Ὀκτωβρίου 2000).

ποις ἐπιστήμην ἐνδοξάζεσθαι ἐν τοῖς θαυμασίαις αὐτοῦ» (Σοφία Σειράχ 38, 6).

6) Ἡ πορεία πρὸς τὴν ἀλήθεια, κάθε μορφή ἀλήθειας, ἐκφράζει πιστότητα στὸν Θεὸ τῆς ἀλήθειας. Ἡ ἀναζήτηση αὐτὴ στηρίζεται στὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου, στὴ λαχτάρα του γιὰ πρόοδο καὶ ἀνύψωση. Ἡ Ὁρθοδοξία, μέσα στὰ πλαίσια τοῦ γενικοῦ σεβασμοῦ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου, ἀποδέχεται καὶ τὴν ἐλευθερία γιὰ αὐθεντικότερη γνώση. Μέχρι σήμερον ἔχει ἀποφύγει νὰ ἐπιζητεῖ νὰ κηδεμονεύσει τὴν ἐξέλιξη τῆς ἐπιστημονικῆς προσπάθειας, νὰ σπεύδει νὰ λαμβάνει θέση γιὰ κάθε ἐμφανιζόμενο νέο ἐπιστημονικὸ ἐρώτημα καὶ πρόβλημα, ὅπως ἔχουν τὴν τάση νὰ κάνουν ἄλλες Ἐκκλησίες στὴ Δύση. Γιὰ τὴν ὀρθόδοξη συνείδηση, ἡ ἐλευθερία τῆς ἔρευνας ἀποτελεῖ θεόδοτο δῶρο στὸν ἄνθρωπο.

Ἡ ἐξέλιξη, συνεπῶς, καὶ ἡ πρόοδος τῆς ἐπιστήμης, καθὼς καλύπτει ὄλο καὶ νέες πλευρὲς τοῦ μυστηρίου τῆς κτίσεως καὶ τῆς ζωῆς, καθὼς προσφέρει νέες ὑποσχέσεις γιὰ τὴν κατανίκηση πολλῶν ἀσθενειῶν ποὺ μαστίζουν τὴν ἀνθρωπότητα καὶ γιὰ τὴν βελτίωση τῆς ποιότητος τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, εἶναι γιὰ τὴν Ὁρθοδοξία αἰτία εὐχαριστίας.

Ὁ θαυμασμός, ποὺ αἰσθάνεται ὁ ὀρθόδοξος πιστὸς γιὰ τὶς ἀνακαλύψεις τῆς ἐπιστήμης, γίνεται ἕμνος καὶ δοξολογία, καθὼς ἐκδιπλώνεται μὲ τὸ φῶς τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας τὸ μεγαλεῖο τῆς Δημιουργίας. Διότι μὲ πῶ ἐνσυνείδητο τρόπο μπορούμε πλέον νὰ ἐκφράσουμε τὴ διβλικὴ βεβαιότητα: «*Τοῦ ἐλέους Κυρίου πλήρης ἡ γῆ*» (Ψαλμ. 32, 5).

Ἀλλά, ἀκόμη, ὅσο οἱ σύγχρονες θετικὲς ἐπιστῆμες προχωροῦν ὄλο καὶ βαθύτερα μέσα στὰ δύο ἄπειρα, στὸ ἀπείρωσ σμικρὸ τῆς ὕλης καὶ στὸ ἀπείρωσ μεγάλο τῶν ἄστρον, μᾶς βοηθοῦν νὰ ἐνατενίζουμε μὲ μεγαλύτερο θάμβος καὶ δέος τὸν ἀπείρωσ Ἄπειρο, τὸν Θεό, στὸν ὁποῖο στρέφει σταθερὰ τὴν προσοχή μας ἡ Ἐκκλησία. Καὶ συμβάλλουν στὴν κάθαρση τῆς σκέψεως ἀπὸ ἀπλοϊκές, εἰδωλολατρικὲς, ἀνθρωποπαθεῖς παραστάσεις περὶ Θεοῦ.

γ) «*Εἰς τὴν ὀρθόδοξον παράδοσιν*», ὅπως τονίζεται στὸ Μήνυμα τοῦ Διεθνoῦς Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου «*Ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου καὶ ἡ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου*», τὸ ὁποῖο πρόσφατα συνε-

κάλεσε τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο (28.8-29.2000), «*ἀπεφεύχθη κατὰ τὸ δυνατόν πᾶσα σύγκρουσις μεταξὺ ἐπιστήμης καὶ θεολογίας λόγω τῆς διπλῆς γνωσιολογικῆς μεθοδολογίας τῶν ὀρθοδόξων Πατέρων, ἡ ὁποία θεμελιούται εἰς τὴν ὄντολογικὴν διάκρισιν μεταξὺ κτιστοῦ καὶ ἀκτιστοῦ*».

Τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευνα καὶ τὰ ἐπιτεύγματα τῆς δὲν τὰ θεωρεῖ ἡ Ἐκκλησία ὡς κάτι ξένο, ἀλλὰ τὰ νοιώθει δικὰ τῆς, ὡς καρπὸ τῶν παραγωγικῶν δυνατοτήτων καὶ τῶν δικῶν τῆς παιδιῶν –τῶν ἐκλεκτῶν ἐπιστημόνων, ποὺ εἶναι μέλη τῆς– καὶ γενικότερα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὑπὲρ τοῦ ὁποῖου ἀδιάκοπα προσεύχεται.

Τὸ πρῶτο, λοιπόν, χαρακτηριστικὸ τῆς στάσεως τῆς Ἐκκλησίας μας ἐνώπιον τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν εἶναι *κατάφαση, ἐπιδοκιμασία καὶ εὐχαριστία*.

Ἐπισήμανση κινδύνων καὶ ὁρίων

2. Συγχρόνως, ὅμως, με αὐτὴ τὴν κατάφαση, ἡ ὀρθόδοξη σκέψη ἐπισημαίνει: α) Τοὺς κινδύνους ποὺ κρύβονται πίσω ἀπὸ ὀρισμένα ἐπιστημονικὰ ἐπιτεύγματα. β) Τὰ ὅρια τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως. γ) Τὴν ὑπαρξὴ μίας ἄλλης «*γνώσεως*».

α) Ἡ ἀπειλή γιὰ ὀλόκληρη τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τὴν ἀλόγιστη χρῆση τῶν ἐπιστημονικῶν ἐπιτευγμάτων καὶ τὴν ἐγωϊστικὴ καὶ ἀπληστη ἐκμετάλλευση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τώρα πιά καταφανής.

Τὸ πλέγμα τῆς ἐγωπαθείας ποὺ ἐπηρεάζει τὸν προσωπικὸ καὶ κοινωνικὸ βίον, ἡ πλεονεξία, ἡ ἀδικία, ἀπειλοῦν, ἐπίσης, τὴν ἐπιστήμη καὶ τοὺς καρπούς τῆς. Οἱ νέες γνώσεις καὶ οἱ τεχνολογικὲς κατακτήσεις διαμορφώνουν σειρὰ νέων προβλημάτων, ποὺ ἡ ἀνθρωπότητα καλεῖται νὰ ἀντιμετωπίσει σὲ ἄλλο πιά ἐπίπεδο, πολιτικὸ, νομικὸ, θρησκευτικὸ, κοινωνικὸ.

Κατὰ τὴν ἐξέλιξη τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, καὶ ἰδιαίτερα τώρα στὴν ἀνάπτυξη τῆς βιοϊατρικῆς καὶ στὴν ἄμεσα μὲ αὐτὴ συνδεδεμένη βιοηθική, ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἐπανερχεται –ὅπως π.χ. στὸ Μήνυμα τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, Ἱερουσαλὴμ 6.1.2000– ὑπογραμμίζοντας «*τὴν ἐλευθερία καὶ τὴ μοναδικότητα τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου καὶ τὴν ἀκεραιότητα τῆς κτίσεως*». Αἰσθάνεται τὸ χρέος νὰ λάβει θέση, διότι

ὅσα ἀναφέρονται στὴ διαδικασία τῆς ἀνθρώπινης ἀναπαραγωγῆς, στὴ λήψη τῶν καταλλήλων μέτρων γιὰ τὴ βελτίωση τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς, στὸ θεσμὸ τῆς οἰκογενείας, ἐμπίπτουν καὶ στὴν ἀρμοδιότητα τοῦ λόγου καὶ τοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας.

β) Μία σημαντικὴ κατάκτηση, κατὰ τὴ συνάντηση τῆς ἀρχαιοελληνικῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως μὲ τὸ χριστιανικὸ μήνυμα, ὑπῆρξε ἡ συνειδητοποίηση τῶν ὁρίων τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἢ διαπίστωση ὅτι κάποιου τελειώνει ἡ ἐμβέλειά του. Καὶ ἀπὸ κεῖ πλέον ἐκτείνεται ἡ ἀπρόσιτη περιοχὴ τοῦ ἀρρήτου, τοῦ ἀπείρου. Ἡ Ὁρθοδοξία μὲ παρρησία ἐπιμένει ὅτι ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ ἀνθρωπότητα στὸ σύνολό της δὲν εἴμαστε ἡ αἰτία τοῦ ἑαυτοῦ μας. Εἴμαστε ὄντα πεπερασμένα. Ἄρα καὶ ἡ γνώση μας ἔχει ἐξ ὁρισμοῦ τὰ ὅριά της.

Βεβαίως, μὲ τὶς ἐκπληκτικὲς προόδους τῆς ἀστροφυσικῆς, τῆς διαστημικῆς, γενικὰ τῶν Θετικῶν Ἐπιστημῶν, οἱ γνώσεις μας ἔχουν ἐξαιρετικὰ ἐμπλουτισθεῖ. Συγχρόνως, ὅμως, πληροφοροῦμεθα ὅτι τὸ 95% τοῦ σύμπαντος μᾶς εἶναι ἄγνωστο, καθὼς αὐτὸ πού ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς ἐπιστήμονες «σκοτεινὴ ὕλη», «δὲν ξέρουμε ἀκόμη τί εἶναι» (Δ. Νανόπουλος, «Καθημερινή, 24.9.2000). Ἀσφαλῶς, μὲ τὶς ἐπιτυχίες τῆς γονιδιακῆς ἐρεύνης, τῆς γενετικῆς, τῆς βιοϊατρικῆς, τῶν μεταμοσχεύσεων κλπ. ἀνοίγονται τεράστιες δυνατότητες γιὰ νέες ἰατρικὲς ἐπεμβάσεις γιὰ τὴ θεραπεία σοβαρῶν νοσημάτων, μὲ συνέπεια τὴν παράταση τοῦ ὁρίου τοῦ ἀνθρώπινου βίου. Ὅστόσο, τελικὰ ὁ ἄνθρωπος ἐξακολουθεῖ νὰ πεθαίνει. Μήπως ὁ ἐνθουσιασμὸς πού μᾶς ἔχει καταλάβει γιὰ τὶς ἀνακαλύψεις μας εἶναι ὑπερβολικός; Τὸ θέμα τοῦ θανάτου τελικὰ παραμένει καὶ ὅλα ὅσα συναρτῶνται μὲ αὐτόν, μὲ τὴν ὑπαρξιακὴ ἀγωνία τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ Ὁρθοδοξία, κυρίως, μὲ τὴν ὑπαρξὴ της, μὲ τὸν λόγο, μὲ τὴ ζωὴ της, θὰ ὑπενθυμίζει σταθερὰ τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι μεταφυσικὸ ὄν. Τὸ ἀγωνιώδες ἐρώτημα σχετικὰ μὲ τὸν θάνατο, ἢ φορὰ πρὸς τὸ ἄπειρο, ἢ ἀδιάκοπη λαχτάρα ὑπερβάσεως τῶν ὁρίων μας, εἶναι ἐνδογενὲς στοιχεῖο τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου. Ὅσο, λοιπόν, καὶ ἂν ἐπεκτείνονται τὰ ὅρια τῆς γνώσεώς μας, ὁ χῶρος τοῦ ἀγνώστου καὶ τοῦ ἀπροσπέλαστου παραμένει ἀπέραντος καὶ ἀσύλληπτος. Οἱ κατακτήσεις τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀποτελοῦν αὐτοσκοπὸ γιὰ τὸ ἀνθρώπινο γένος.

γ) Ἀλλά, ἀκόμη, ἡ ἐπιστῆμη μόνη της δὲν καλύπτει ὅλο τὸ φάσμα τῶν προβλημάτων τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Ὑπάρχουν πολλὰ, ἄμεσα καὶ ἀπώτερα, πού μένουν ἔξω ἀπὸ τὴν ἀκτίνα τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως. Ἡ ἐπιστῆμη δὲν ἀκυρῶνει, οὔτε ἀντικαθιστᾷ τὸν ρόλο π.χ. τῆς τέχνης, τῆς φιλοσοφίας, τῆς ἠθικῆς, τῆς θρησκείας.

Ἡ ἰδιουτυπία καὶ ἡ ἰδιαίτερη συμβολὴ τῆς Ὁρθοδοξίας εἶναι ἡ κατάθεση μᾶς ἐμπειρίας γιὰ μία ἄλλη ἀλήθεια, γιὰ μὴν ἄλλη «γνώση», ἄλλου τύπου καὶ ἄλλης ποιότητος. Αὐτὴ τὴν ἄλλη γνώση, πού ἀπευθύνεται κυρίως στὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου, ἡ Ἐκκλησία

δὲν τὴν ἀναπτύσσει σὲ μία ἐπιστημονικὴ συνάφεια, ἀλλὰ σὲ ἓνα πλαίσιο ζωῆς. Στὴ βιβλικὴ θεολογία, ἡ ἔννοια τοῦ «γνωρίζειν» ὑπερβαίνει τὴν ἀφηρημένη γνώση καὶ ἐκφράζει μία σχέση ὑπαρξιακῆ.

Ἐνῶ ἡ ἐπιστήμη ἀσχολεῖται μὲ τὸ πῶς ὁ κόσμος κινεῖται καὶ διατηρεῖται, ἡ χριστιανικὴ ἀποκάλυψη ἀναφέρεται στὸ ποιὸς δημιούργησε τὸν κόσμο καὶ πῶς ὁ ἄνθρωπος θὰ προχωρήσει σὲ κοινωνία ἀγάπης μαζί Του καὶ μὲ ὅλα τὰ πλάσματα Του. Βεβαιώνει ὅτι ὑπάρχουν γνωστικὲς καὶ ἀντιληπτικὲς δυνατότητες τοῦ ἀνθρώπου, πέραν τῶν αἰσθήσεων, τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς λογικῆς ἐπεξεργασίας τῶν δεδομένων. «Ἔστι γνῶσις προηγουμένη τῆς πίστεως καὶ ἔστι γνῶσις τικτομένη ἐκ τῆς πίστεως. Ἡ γνῶσις ἡ προηγουμένη τῆς πίστεως ἔστι γνῶσις φυσικῆ, ἡ δὲ τικτομένη ἐκ τῆς πίστεως γνῶσις ἔστι πνευματικῆ» (Αἰθῶ Ἰσαάκ, Λόγος ιη).

Εἶναι προφανὲς ὅτι, παράλληλα μὲ τὴν περιοχὴ τῆς ἀλήθειας (μέρος τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ ἡ ἀλήθεια τῶν φυσικῶν φαινομένων, πρὸς τὴν ὁποία ἡ ἐπιστήμη στρέφει ὅλη τὴν προσοχή της), ὑπάρχουν μέσα στὴν πραγματικότητα τῆς ζωῆς καὶ οἱ περιοχὲς τοῦ κάλλους καὶ τῆς καλωσύνης. Τὶς τελευταῖες αὐτὲς οἱ θετικὲς ἐπιστήμες τίς ἀφήνουν μεθοδολογικὰ ἀνέγγικτες. Ἄλλοι διακονοῦν σ' αὐτὲς τίς καιρίες γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ περιοχῆς. Δὲν φαίνεται, ὅμως, ἡ ἀλήθεια, ἡ ὁμορφιὰ καὶ ἡ καλωσύνη νὰ διαχωρίζονται πλήρως. Θὰ τολμοῦσα νὰ πῶ μὲ τὰ λόγια ἐνὸς συγχρόνου μελετητοῦ τῶν ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν, τοῦ Καθηγητοῦ Brian Cantwell Smith, ὅτι «ὅπως ὁ φυσικοὶ ὑποστηρίζουν ὅτι βαρύτητα, φορτίο καὶ μάζα κλπ. δὲν ἦσαν διαχωρισμένα στὰ πρῶτα λεπτά τοῦ σύμπαντος, κατὰ παρόμοιο τρόπο νομίζω ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἔπλασε τὸν κόσμο μὲ χωρισμένες τὴ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη, τὴν ἀλήθεια, τὴν ὁμορφιὰ καὶ τὴν καλωσύνη».

Ἡ Ὁρθοδοξία, μὲ τὸν λόγο, τὴ λατρεία, τὴν ὅλη ζωὴ της, συνεχίζει νὰ τονίζει ὅτι ὑπάρχει ἓνα μεγαλειῶδες σχέδιο τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν κόσμο καὶ τὸν ἄνθρωπο, πού σχετίζεται μὲ τὴ δημιουργικὴ καὶ συνεκτικὴ ἀγάπη Του ὅτι ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ ἀρχίζει ἐν χρόνῳ καὶ ὀλοκληρώνεται στὴν

αἰωνιότητα ὅτι, μὲ τὴν πίστη καὶ τὴ συμμετοχὴ στὴ μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ παρούσα ζωὴ δὲν εἶναι μόνο πρόγευση, ἀλλὰ μετοχὴ στὴν αἰωνιότητα. Ὅτι αὐτὴ ἡ ἐμπειρία ὀδηγεῖ στὴ συμφιλίωση μὲ τὴν κτίση καὶ στὴν ἐλευθερία ἀπὸ τὸν φόβο μπροστὰ στὸν θάνατο. Ὅτι –μὲ τὰ λόγια τοῦ Παύλου– «ὁ Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, (ὃς) ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Β' Κορ. δ', 6).

Ἄλλὰ προσοχή ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶναι δυνατὸν, οὔτε πρέπει νὰ ἐξαναγκάζει τὸν ἄνθρωπο νὰ δεχθεῖ τὴ «γνώση» πού αὐτὴ διαθέτει. Τὸ «ὅστις θέλει» τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἀναλλοίωτη ἀρχὴ τοῦ Εὐαγγελίου. Ἔχει ὅμως τὸ δικαίωμα –καὶ τὸ χρέος– νὰ καταθέτει ὑπεύθυνα τὴ «μαρτυρία» καὶ ἐμπειρία της.

Συνεργασία, ἀντίδοση

3. Ἐκτός, ὅμως, ἀπὸ τὴν κατάφαση καὶ τὴν καλόγνωμη ὑπενθύμιση τῶν ὁρίων τῆς ἐπιστήμης, ἡ τρίτη πρόταση εἶναι: ἀνάγκη ἀντιδόσεως, συνεργασίας. Στὶς μέρες του, ὁ Ἄλμπερτ Αἰνστάϊν ἔλεγε: «Ἐπιστήμη χωρὶς θρησκεία εἶναι χολή, θρησκεία χωρὶς ἐπιστήμη εἶναι τυφλή». Σήμερα, ἴσως νὰ ἰσχύει καὶ τὸ ἀντίστροφο. Τὸ καλύτερο, πάντως, εἶναι ἡ συνεργασία μεταξύ τους, ὥστε νὰ μὴ φαίνονται οὔτε ἡ μία οὔτε ἡ ἄλλη χολὴ ἢ τυφλή.

Ἡ ἀνακάλυψη φοβερῶν δυνάμεων, κρυμμένων στὰ μυστικά τῆς φύσεως, ἀσφαλῶς δημιουργεῖ μία ἀγωνία ὡς πρὸς τὴν ἀξιοποίησή τους. Ἀρχικά, μᾶς τρόμαξε ἡ ἀνακάλυψη τῆς πυρηνικῆς ἐνεργείας· ἀργότερα, οἱ ἐπιπτώσεις τῶν ἐφαρμογῶν τῆς τεχνολογίας στὸ φυσικὸ περιβάλλον πρόσφατα, οἱ ἀπίστευτες καὶ ἀπειλητικὲς δυνατότητες πού ἐγκυμονοῦν μὲ τὴν ἀνεξέλεγκτὴ ἐπέμβαση στὸ γενετικὸ ὑλικὸ (π.χ. ἡ κλωνοποίηση).

Παλαιότερα, ἡ ἐπιστήμη κατόρθωσε νὰ ἀνακαλύψει καὶ νὰ προσδιορίσει σὲ μεγάλο βαθμὸ, πῶς λειτουργεῖ ὁ φυσικὸς κόσμος. Σήμερα, ὅμως, προχωρεῖ στὸν πειρασμὸ νὰ ἐλέγξει κρίσιμες δομὲς τῆς αἰώνιας πορείας του. Τὸ νέο στοιχεῖο ἀλαζονείας εἶναι ὅτι ὀρισμένοι ὄχι ἀπλῶς περιγράφουν τοὺς φυσικοὺς νόμους, ἀλλὰ ζητοῦν, μὲ τὴ λεγόμενη ὀργανικὴ λογικὴ, νὰ ἐπέμβουν στὴ

λειτουργία του. Άλλο όμως κατανοῶ και χρησιμοποιοῦ ὀρθά τὸν αὐτόματο πιλότο τοῦ ἀεροσκάφους ἢ τοῦ δορυφόρου, μὲ τὸν ὁποῖο ταξιδεύω, καὶ ἄλλο σκαλίζω αὐθαίρετα καὶ δοκιμαστικὰ τὰ κυκλώματά του καὶ μάλιστα σὲ ὦρα πτήσεως.

Παράλληλα, κινεῖται ἔντονο τὸ ἐνδιαφέρον μεγάλων οικονομικῶν συγκροτημάτων καὶ ἐξουσιαστικῶν συμφερόντων γιὰ νὰ ἐκμεταλλευθοῦν μὲ ἀδίστακτη ἰδιοτέλεια τὰ ἐπιτεύγματα τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ ἰδίως τῆς τεχνολογίας αἰχμῆς, μὲ παραμερισμὸ κάθε ἄλλης ἠθικῆς ἢ πνευματικῆς ἀρχῆς. (Ὁ δείκτης NASDAQ τοῦ χρηματιστηρίου τῆς Ν. Ὑόρκης ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν τάση αὐτὴ καὶ τὴν ἐπηρεάζει ἄμεσα). Ἐδῶ ἀσφαλῶς ἐπιβάλλεται ἀντίσταση, μὲ ἔμφαση στὴν ἀξία τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου, τῆς δικαιοσύνης, τῆς παγκόσμιας κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης· ἐπιβάλλεται στενὴ συνεργασία Ὁρθοδοξίας - ἐπιστημόνων καὶ ὄλων τῶν σκεπτομένων ὑπευθύνων ἀνθρώπων, ποὺ πονοῦν γιὰ τὴν πορεία τοῦ κόσμου.

Ἡ Ἐκκλησία - στὴ δική μας ὁρολογία καὶ ἐμπειρία «τὸ μυστικὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ» - διαθέτει ἕνα συνεκτικὸ σύστημα σκέψεως, διατυπωμένο στὴ διάρκεια τῶν αἰώνων βάσει οὐσιαστικοῦ στοχασμοῦ καὶ βιωματικῶν ἐμπειριῶν τῶν Πατέρων, τὸ ὁποῖο μπορεῖ νὰ προσφέρει σημαντικὰ στοιχεῖα σ' αὐτὴ τὴ συνεργασία. Πρόκειται, ἀφ' ἑνὸς μὲν γιὰ καθοριστικὲς κατηγορίες σκέψεως πρὸς πραγματοποίησιν αὐτῶν τῶν ἀξιών. Ἡ Ἐκκλησία ἐπιμένει ἰδιαίτερα ὅτι τὸ μυστήριον τῆς ζωῆς ἀπὸ τὸ κυτταρικὸ τοῦ στάδιο ὑπάγεται στὴν ἔννοια τῆς «ὑπάρξεως», ποὺ τὴν ἐνδιαφέρει ἄμεσα.

Παράλληλα, εἶναι ἔντονη ἡ εὐαισθησία τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὶς γενικότερες ἐπιπτώσεις τῶν ἀνακαλύψεων τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς τεχνολογίας στὴ ζωὴ τῆς οἰκουμένης καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὰ κοινωνικὰ προβλήματα ποὺ ἀπασχολοῦν τὴν ἀνθρωπότητα στὸ σύνολό της, ὅπως ὑπανάπτυξη, πείνα, ἀνεργία, ἐκμετάλλευση τῶν παιδιῶν, ἄθλιες συνθῆκες ζωῆς γιὰ τὴ συντριπτικὴ πλειοψηφία τῶν κατοίκων τῆς γῆς, διευρυνόμενο χάσμα μεταξὺ πλουσίων καὶ πτωχῶν χωρῶν.

β) Στὴν ὀρθὴ ἀντιμετώπιση αὐτῶν τῶν θεμάτων ἀποφασιστικὸς εἶναι ὁ ρόλος τῶν ἐπιστη-

μόνων ποὺ εἶναι συνειδητὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας. Πρόκειται γιὰ εἰδικὸ χάρισμα, ποὺ δὲν πρέπει νὰ μένει ἐκτὸς τῶν διακονημάτων τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος. Οἱ ἐπιστήμονες, γνωρίζοντας εὐρύτερα καὶ βαθύτερα τὰ σχετικὰ εἰδικὰ προβλήματα, μποροῦν νὰ συμβάλουν μὲ ὑπεύθυνη ἐνημέρωση στὴν ἀφύπνιση τῆς κοινωνικῆς καὶ παγκόσμιας συνειδήσεως. (Ἀξιοσημείωτες γι' αὐτὴ τὴ συνεργασία εἶναι οἱ πρωτοβουλίες ποὺ λαμβάνονται ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, πρωτοστατοῦντος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, στὸν τομέα τῆς οἰκολογίας, καθὼς καὶ τὸ παρὸν Ἐπιστημονικὸ Συνέδριον ποὺ ὀργανώνει ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος). Στους κύκλους τῶν ἐπιστημόνων εὐρίσκονται αὐτὴ τὴ στιγμή ἐξέχουσες προσωπικότητες, ποὺ ἡ Ὁρθοδοξία ἔχει ἀπόλυτη ἀνάγκη. Ἡ ὀξυδέρκεια καὶ ἡ δύναμη τῆς σκέψεως τοὺς μᾶς εἶναι πολὺτιμη καὶ γιὰ πολλὰ ἐνδοεκκλησιαστικὰ θέματα σχετικὰ μὲ τὴ μαρτυρία καὶ τὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐνα ἀκόμη διακόνημα τοῦ χαρίσματος τοῦ πιστοῦ ἐπιστήμονος θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ἡ πρόληψη τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς ἐπιστήμης ἀπὸ τὴν ἀντιθησκευτικὴ προπαγάνδα. Σὲ προηγούμενους αἰῶνες, ἡ μηχανιστικὴ - ὑλιστικὴ θεωρία περὶ κόσμου καὶ ζωῆς ἐπέδρασε ἰδιότυπα στὴ διάνοηση τῆς Εὐρώπης. Καὶ ἔφθασε στὴν εὐρύτερη διεθνή ἀνάπτυξη μὲ τὸν διαλεκτικὸ ὑλισμὸ, ὁ ὁποῖος ἀναδείχθηκε σὲ κοσμοθεωρία ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων. Παραμένει, λοιπόν, πάντοτε σημαντικό νὰ ἀκούγεται ἡ ὑπεύθυνη φωνὴ τῶν ἀρμοδίων ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα δὲν ὑπεισέρχεται, οὔτε ἀκυρώνει τὴ σημασία καὶ ἐμβέλεια τῆς πίστεως· ὅτι οἱ ὑπεύθυνοι ἐπιστήμονες δὲν ἰσχυρίζονται ὅτι διατυπώνουν αἰώνιες ἀλήθειες ἢ ἔστω ὅτι τὸ ἐπιχειροῦν. Ὅτι ἡ ἐπιστήμη, ὅπως κάθε μορφή γνώσεως, εἶναι οὐδέτερη.

Συγχρόνως, ὅμως, ὁ λόγος τῆς Ὁρθοδοξίας δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἐπιθετικὸς, ἐλεγκτικὸς ἢ, πολὺ περισσότερο, προσβλητικὸς γιὰ τοὺς ἐπιστήμονες ποὺ δὲν πιστεύουν, ποὺ ἀμφιβάλουν ἢ δέχονται ἄλλη κοσμοθεωρία. Ὁ εἰλικρινῆς σεβασμὸς τῆς ἐλευθερίας τοῦ κάθε ἀνθρώπου, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ δικοῦ μας πολιτιστικοῦ χώρου, εἶναι βασικὴ ὀρθόδοξη ἀρχή.

Παράδοσις και ανανέωσις στὴν λειτουργικὴ ζωὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*

Τοῦ Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου

Τὸ πανταχόθεν καὶ ἀπὸ πολλοὺς προβαλλόμενο κατὰ τὶς τελευταῖες δεκαετίες αἴτημα γιὰ τὴν λειτουργικὴ ἀναγέννησι καὶ ἀνανέωσι εἶναι πολὺπτυχο καὶ πολυποίκιλο, δοθέντος ὅτι ἡ Λατρεία μας τόσον ἐξ ἐπόψεως ὕλης ἢ περιεχομένου, ὅσον καὶ ἀπὸ ἄποψι εἰδολογικῆ ἢ μορφολογικῆ εἶναι πολυδιάστατη καὶ ποικιλόμορφη. Τὸ οὐσιῶδες καὶ πρωτογενὲς κέντρον αὐτῆς, πού ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἶναι καὶ ἡ γενεσιουργὸς αἰτία τῆς δημιουργίας τῶν πλείστων ἐκ τῶν δευτερογενῶν ἐκφάνσεων αὐτῆς, εἶναι ἀναμφιβόλως ἡ τελετουργία τοῦ Μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Ἀλλὰ πέριξ τοῦ κέντρου αὐτοῦ με δροφυορικὴν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σχέσι ὑπάρχουν πολλὰ λατρευτικὰ στοιχεῖα, πού συναπαρτίζουν τὸ πολύχρωμο ψηφιδωτὸ τῆς θεανθρωπίνης Ὁρθοδόξου Λατρείας. Οἱ ποικίλες ψηφίδες τοῦ ψηφιδωτοῦ αὐτοῦ ἐναρμονίζονται, ἐνοποιοῦνται καὶ ἐμψυχώνονται ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξην δογματικὴν πίστιν καὶ ἀπὸ τὴν ἀναγωγικὴ καὶ μυσταγωγικὴ πνοή, ἢ ὅποια συναρτᾷ πρὸς τὴν τέλεσι τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἀφ' ἑνὸς τὴν τέλεσι τῶν Μυστηρίων, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ἀποκρυσταλλώθηκε μετὰ τὴν ἐπίδρασι τῆς σχολαστικῆς ρωμαιοκαθολικῆς Δογματικῆς ἀφ' ἑτέρου τὶς μυστηριοειδεῖς ἱεροπρα-

ξίες, μερικὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους κατατάσσονταν στὰ μυστήρια: τρίτον, πολλὰς ἱεροτελεστίας, λ.χ. χειροθεσίες, εὐλογίες πρὸς ἀνάδειξι διαφόρων ὀφφικιάλων (πρωτοπρεσβυτέρου, οἰκονόμου, ἀρχιμανδρίτου κλπ.) καὶ τελετὲς πρὸς καθιέρωσι τῶν διαφόρων μοναχικῶν τάξεων καὶ τῶν ἡγουμένων· τέταρτον, τὶς καθημερινὰ ἀκολουθίαι τοῦ νυκθημέρου πέμπτον, λειτουργικὰ στοιχεῖα, πού συνδέονται τόσον μετὰ τὸ δεσποτικὸ καὶ θεομητορικὸ, ὅσον καὶ μετὰ τὸ διαρκῶς ἐμπλουτιζόμενο ἀγιολογικὸ καὶ περιστατικὸ ἑορτολόγιον· ἕκτον, τὶς νεκρώσιμες ἀκολουθίαι (γιὰ κοσμικοὺς, γιὰ νήπια, γιὰ κληρικοὺς, γιὰ μοναχοὺς)· ἕβδομον, τελετὲς πρὸς καθιέρωσιν τόπων καὶ ἀντικειμένων τῆς Λατρείας (ἐγκαίνια ἱερῶν ναῶν καὶ θυσιαστηρίων, καθιερώσεις ἀντιμνησίου, εἰκόνων, σταυρῶν, σκευῶν, ἀμφίων, θυμιατηρίων καὶ λοιπῶν)· ὄγδοον, εὐλογίες σίτου, ἄρτου, οἴνου, ἐλαίου, σταφυλῶν καὶ ἄλλων καρπῶν, ἀνθέων, βαΐων, ποιμνίων κλπ.· ἕνατον, τὶς εὐχὰς τοῦ διαρκῶς ἐμπλουτιζομένου Μεγάλου ἢ τοῦ Μικροῦ Εὐχολογίου ἢ Ἀγιασματαρίου, πού ἀποβλέπουν στὸν καθαγιασμὸ διαφόρων ἐκφάνσεων τῆς ἰδιωτικῆς, οἰκογενειακῆς, ἐπαγγελματικῆς, ἐθνικῆς, κοινωνικῆς καὶ πολιτιστικῆς ζωῆς τῶν Χριστιανῶν, ἢ ὅποια ἔχει ὄχι στατικόν,

* Εἰσήγησις στὸ Β Πανελλήνιο Λειτουργικὸ Συμπόσιον στελεχῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων, πού διοργανώθηκε ἀπὸ τὴν «Εἰδικὴν Συνοδικὴν Ἐπιτροπὴν Λειτουργικῆς Ἀναγεννήσεως» καὶ μετὰ ἀπόφασιν τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐγένετο στὸν Βόλο ἀπὸ τὴν 22α ἕως 25η Ὀκτωβρίου 2000 ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστοδούλου καὶ μετὰ τὴν φιλόξενη φροντίδα τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δημητριάδος καὶ Ἀλυρού κ. Ἰγνατίου. Τὸ κεντρικὸ θέμα τοῦ Συμποσίου ἦταν «Ἐλατρεύσωμεν τῷ Θεῷ εὐαρέστως» – Τὸ αἴτημα τῆς λειτουργικῆς ἀνανέωσης στὴν Ὁρθόδοξην Ἐκκλησίαν σήμερον». Ὁ Μακ. Ἀρχιεπίσκοπος κ. Χριστόδουλος, ὁ ὁποῖος ἐπὶ δύο ἡμέρας συμμετέσχεν ἐνεργῶς στὶς ἐργασίας τοῦ Συμποσίου, κήρυξε τὴν ἐναρξιν αὐτοῦ.

ἀλλὰ δυναμικὸν χαρακτῆρα. Εἰς αὐτὰ πρέπει νὰ προστεθῆ ὡς ἀναπόσπαστο τμήμα τῆς Λατρείας καὶ τὸ κατὰ τὴ διάρκεια αὐτῆς γινόμενο λειτουργικὸ ἢ μυσταγωγικὸ κήρυγμα, ποὺ ἀποβλέπει στὴν λειτουργικὴ ἀγωγή καὶ μὀρφωσι τῶν πιστῶν.

Τὸ πολὺπτυχο καὶ πολυδιάστατο αὐτὸ τῆς Ὁρθοδόξου Λατρείας διαμορφώθηκε μέσα στοὺς αἰῶνες μὲ συνεχεῖς ἀνανεωτικὲς μεταβολές. Ὅταν τὸ 1998 κατὰ τὸ ἐτήσιο Θεολογικὸ Συνέδριο τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ἡλείας στὴ Φραγκαβίλα τῆς Ἀμαλιάδος σὲ δύο ἐκτενεῖς εἰσηγήσεις μου μίλησα γιὰ «τὸ σταθερὸ καὶ τὸ μεταβλητὸ στὴν Ὁρθόδοξη Λατρεία», ἐπικαλέσθηκα τὴ μαρτυρία τῆς μακραίωνης Ἱστορίας τῆς Λατρείας. Ἡ Ἱστορία αὐτὴ προβάλλει τὸν λειτουργικὸ πλουραλισμὸ, ὁ ὁποῖος ὀφείλεται σὲ συγκεκριμένες ἀνανεωτικὲς μεταβολές, ποὺ ἔγιναν στὸ παρελθὸν ἢ καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ γίνονται.

Ἡ φαινομενολογικὴ ἐξέτασις τῶν μεταβολῶν αὐτῶν δείχνει ὅτι αὐτὲς εἶναι εἴτε μορφολογικὲς ἀναπλάσεις προϋπαρχουσῶν λατρευτικῶν μορφῶν, εἴτε προσθήκες νέων λατρευτικῶν στοιχείων, ποὺ προστίθενται στὰ ἤδη ὑπάρχοντα καὶ συνυπάρχουν μὲ αὐτά, εἴτε ἀντικαταστάσεις παλαιότερων λατρευτικῶν ἐκφάνσεων μὲ νεότερα καθ' ὕλην ἢ μορφολογικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα μερικὲς φορὲς εἶναι ποιοτικῶς ἤσσοнос ἀξίας σὲ σύγκρισι πρὸς τὰ ἀντικατασταθέντα. Δὲν θὰ ἦταν ὑπερβολή, ἐὰν λέγαμε ὅτι τὸ πλέον σταθερὸ γνῶρισμα τῆς Ὁρθοδόξου λειτουργικῆς παραδόσεως, ἰδίως σὲ χρόνους ἀνθήσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, εἶναι ὄχι ἡ στατικότης, ἀλλὰ ἡ συνεχῆς ἀνανέω-

σίς τῆς. Ἐπομένως, δὲν εἶναι ἄρνησις τῆς παραδόσεως ἢ ἀνανέωσις τῆς Λατρείας, ἀλλ' ἀντιθέτως ἀξιοποίησις οὐσιώδους γνωρίσματος τοῦ παραδεδομένου γνησίου λατρευτικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον κρατεῖ ἀναλλοίωτον τὸν πρωτογενῆ πυρῆνα τοῦ περιεχομένου τοῦ Εὐχαριστιακοῦ Δείπνου, ἐνῶ ἐνθαρρύνει τὴν ἀνανέωσι τῶν δορυφορούντων αὐτὸ λατρευτικῶν στοιχείων.

Παραδείγματα τέτοιας ἀνανεώσεως γνωρίζομε λ.χ. στὴν ἰδίᾳ τὴν Καινὴ Διαθήκη· στὴν βαθμιαία οἰκείωσι ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία ἰουδαϊκῶν καὶ ἐθνικῶν λατρευτικῶν στοιχείων· στίς μαρτυρίες τοῦ ἁγίου Ἰουστίνου, τῆς «Ἀποστολικῆς Παραδόσεως» τοῦ Ἱπολύτου, τοῦ «Εὐχολογίου» τοῦ Σεραπίωνος ἐπισκόπου Θμούεως καὶ τοῦ «Ὀδοιπορικοῦ» τῆς ἐπισκέψεως στοὺς Ἁγίους τόπους (*Peregrinatio ad loca sancta*) τῆς Αἰθερίας· στίς δεκάδες τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν λειτουργικῶν τύπων καὶ οἰκογενειῶν· στίς μαρτυρίες Πα-

τέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἰδίως τοῦ κήρυκος τῆς ἐνότητος μέσα στὴν λειτουργικὴ ποικιλομορφία Μεγάλου Φωτίου· στίς μεταβολές κατὰ τὴ διατύπωσι τῆς Πνευματολογικῆς ἢ καὶ τῆς Χριστολογικῆς Ἐπικλήσεως· στίς λατρευτικὲς ἀλληλεπιδράσεις μεταξὺ τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν· στὴν καθιέρωσι τῶν διακονισσῶν μὲ χειροτονίαν, ἢ ὁποῖα εἰδολογικῶς εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν χειροτονία τῶν διακόνων· στὸν διαρκῆ ἕως τις ἡμέρες μας ἐμπλουτισμὸ τοῦ Εὐχολογίου· στὴν διαλεκτικὴ σχέσι καὶ στίς ἀλληλεπιδράσεις τοῦ κοσμικοῦ ἢ ἀσματικοῦ καὶ τοῦ μοναχικοῦ τύπου τῆς Λατρείας καὶ τῆς ἀντι-

καταστάσεως τοῦ πρώτου ἀπὸ τὸν δεύτερο μὲ κάποιους συμβιβασμούς καὶ στὴν καταπολέμησι τῆς κακοδοξίας τῶν Τριγλωσσιτῶν ἢ Πιλατιανῶν καὶ στὴν ἐπικράτησι τοῦ ἀπὸ τοὺς Θεσσαλονικεῖς ἀγίους Κύριλλο καὶ Μεθόδιο ὀρθοδόξου ιδεώδους τῆς ἰσοτίμου χρήσεως στὴν Λατρεία ὅλων τῶν τοπικῶν γλωσσῶν (μὲ παράδοξη ἐξαιρέσι τῆς νεοελληνικῆς!).

Εἶναι, λοιπόν, βέβαιον ὅτι κατὰ τὴ διάρκεια τῶν χριστιανικῶν αἰώνων ἔγιναν πολλές ἀνανεωτικὲς ἀναμορφώσεις διαφόρων ἐκφάνσεων τῆς Λατρείας. Ἀλλὰ αὐτές, παρὰ τὴ μορφολογικὴ ποικιλία τους καὶ παρὰ τὴ διαφορὰ τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου τῆς προελεύσεώς τους, δὲν ἀποτελοῦν τρόπον τινὰ διάφορα φυτὰ, χωρισμένα καὶ ἀνεξάρτητα τὸ καθένα ἀπὸ τὰ ἄλλα, ἀλλὰ συναποτελοῦν τοὺς κλάδους ἐνὸς καὶ τοῦ ἰδίου πνευματικοῦ δένδρου, οἱ ὅποιοι προῆλθαν σὲ ἀλληλοδιάδοχα στάδια ἀναπτύξεως ἀπὸ τὴν ἰδίᾳ ἀποστολικὴν ρίζα καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο ἀποστολικὸν κεντρικὸν κορμό. Ἀπὸ τὴ ρίζα αὐτὴ καὶ ἀπὸ τὸν κορμὸν αὐτὸν ἀντλοῦν τοὺς ζωτικὸς χυμούς των. Ἡ ποικιλία τῶν ἀναγιγνωσκομένων, ἀπαγγελωμένων, ψαλλομένων, τελουμένων, ἀκουομένων, ὀρωμένων καὶ λοιπῶν, πού ἐντάχθησαν μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου μέσα στὶς διάφορες εὐχαριστιακὲς, δοξολογικὲς, ἐπικλητικὲς, παρακλητικὲς, μυστηριακὲς καὶ μυστηριοειδεῖς μορφὲς τῆς Λατρείας — ἢ ποικιλία αὐτὴ μοιάζει μὲ τὴν ποικιλία τῶν ὀργάνων καὶ ἤχων, πού καθιστᾷ πλουσιώτερη τὴν ἐνιαία λατρευτικὴ συμφωνία, ἢ ὅποια παντοῦ καὶ πάντοτε ὁδηγεῖ τοὺς πιστοὺς σὲ ἄμεση καὶ ζωντανὴ μέθεξι τοῦ ἐν Τριάδι Θεοῦ καὶ σὲ μυστικὴ συσσωμάτωσι μὲ τὸν Θεάνθρωπο διὰ τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

Ἡ ἀνανεωτικὴ πορεία τῆς Ὀρθοδόξου Λατρείας πραγματοποιεῖται μὲ τὸ νὰ διαμορφωνῶνται τὰ ἀλληλοπεριχωρούμενα μὲ τὸν συμβολισμό τους ρεαλιστικὰ αἰσθητὰ στοιχεῖα τῆς διὰ τοῦ συνδυασμοῦ ἀφ' ἐνὸς τῶν πρωτογενῶν καὶ διαχρονικῶς σταθερῶν λατρευτικῶν δομι-

κῶν στοιχείων, πού εἶναι οἱ ἀμετακίνητοι καὶ ἀρραγεῖς φέροντες στύλοι καὶ ἄξονες, πού στηρίζουν τὸ πνευματικῶς ἀντισεισμικὸ οἰκοδόμημα τῆς Λατρείας, καὶ ἀφ' ἑτέρου τῶν δευτερογενῶν μορφολογικῶν στοιχείων, τὰ ὅποια περιβάλλουν τοὺς φέροντες στύλους καὶ ἄξονες καὶ εἶναι δυνατὸν κατὰ τόπους, χρόνους καὶ πολιτισμικὸ περιβάλλον νὰ μεταβάλλωνται καὶ ἀνανεώνωνται ἀπὸ τὴν Μητέρα Ἐκκλησία πρὸς ἀντιμετώπισι πνευματικῶν ἀναγκῶν τῶν τέκνων τῆς, πολὺ περισσότερον, ὅταν πρόκειται νὰ ἀντικατασταθοῦν μερικὰ ἡσσυτος αἰσθητικῆς ἀξίας μεταγενέστερα ἐπιχρίσματα, πού ἐπικαλύπτουν ἀρχαιότερες λαμπρὲς μορφές.

Δὲν θὰ τολμοῦσα νὰ χρησιμοποιοῦν γιὰ τὰ μεταγενέστερα αὐτὰ ἐπιχρίσματα τὴν διατύπωσι, τὴν ὅποια χρησιμοποίησε ὁ ἀείμνηστος Μητροπολίτης Κοζάνης μακαριστὸς Διονύσιος, ὅταν τὸ 1985 σὲ βαρυσήμαντο Ὑπόμνημά του πρὸς τοὺς Σεβ. Ἀρχιερεῖς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἔγραφεν ὅτι στὴ Λατρεία «ἔχει καθήσει πολλὴ σκουριὰ ἐπάνω στὰ πράγματα, μὲ τὴν ἀξίωσι πὼς εἶναι παράδοσι καὶ μάλιστα “Ἱερά”»¹. Ὁ γράφων ἔχει τὴ γνώμη ὅτι πολλὰ ἀπὸ τὰ ποιοτικῶς κατώτερα μεταγενέστερα ἐπιχρίσματα μέχρι τῆς ἀντικαταστάσεώς τους διατηροῦν ἐπάνω τους μερικὲς ἀπὸ τὶς ἀνταύγειες τοῦ καταυγάζοντος τὴν Ὀρθόδοξη Λατρεία Θαβωρείου φωτός, ἐφ' ὅσον ἐπὶ αἰῶνες ἔχουν διαποτισθῆ μὲ τὰ δάκρυα, τοὺς στεναγμούς, τὶς λαχτάρεις, τὰ βιώματα ἀγίων ὑπάρξεων, πού σὲ συντροφία μὲ τὰ ἐπιχρίσματα αὐτὰ προσευχήθησαν σὲ παννυχίδες καὶ ἀγρυπνίες ἐξωραΐζοντας τὰ ἀσκητικὰ πρόσωπά τους μὲ τὸ ἱλαρὸ φῶς τῶν κεριῶν καὶ καντηλιῶν. Γι' αὐτὸ ὅποιαδήποτε ἐκ τῶν υἰοθετουμένων ἐκάστοτε ἀπὸ τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας στοιχείων τῆς Λατρείας, ἐφ' ὅσον δὲν ἔχει ξεκινήσει διαδικασία ἀντικαταστάσεώς τους, πρέπει, χάριν τῆς ἐνότητος, νὰ θεωροῦνται ὡς κανονικὰ ἐξαρτήματα τῶν λατρευτικῶν πορθμείων, τὰ

όποια, κατά τὸν ἱερό Φώτιο, συνδέουν τὰ ἐπίγεια μὲ τὰ οὐράνια ἀκρογιάλια, καὶ ὡς κανονικὰ κανάλια, ὡς ἀναγνωρισμένοι ἀγωγοί, διὰ τῶν ὁποίων οἱ «ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ» λάτρεις δέχονται ἐν Χριστῷ τὴ Χάρι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ προφυλάσσονται ἐκ τοῦ κινδύνου τῶν ὑποκειμενικῶν αὐθαιρεσιῶν καὶ τῶν παθολογικῶν ἐκδηλώσεων νοσηροῦ μυστικισμοῦ.

Ἡ προηγηθεῖσα γενικὴ ὑπόμνησις τοῦ μέσα σὲ ἱστορικολειτουργικὰ πλαίσια ἀναπτύχθentos πλήθους τῶν δορυφορούντων τὴν καινοδιαθηκικὴν «κλάσιν τοῦ ἄρτου» καὶ τὴν Θεία Κοινωνία λατρευτικῶν στοιχείων, πού υἰοθετήθηκαν μέσα στοὺς αἰῶνες ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, ἢ ὑπόμνησις αὐτὴ δὲν ἔγινε γιὰ νὰ κομίσωμε «γλαῦκ' ἐς Ἀθήνας» καὶ μάλιστα πρὸς ἐπαῖοντες, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐπισημάνωμε τὸ δέος, πού πρέπει νὰ νοιώθωμε, ὅταν τολμᾶμε νὰ ξεστομίζωμε τὸ αἶτημα γιὰ μιὰ δυσκατόρθωτη, ἀλλ' ὄχι ἀκατόρθωτη, γιὰ μιὰ ὄχι κλασματικὴ ἢ ἀποσπασματικὴ, ἀλλ' ὀλοκληρωτικὴ ἀναγέννησι καὶ ἀνακαίνισι, πού θ' ἀγκαλιάζῃ τις ἀναρίθμητες πτυχές καὶ ἐκφάνσεις τῆς πολυδιάστατης Λατρείας μας. Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Περγάμου κ. Ἰωάννης ἔχει τονίσει ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὅτι «ὅπως πῆρε αἰῶνες νὰ γίνῃ μιὰ ἀλλαγὴ ἐπὶ τὸ χεῖρον, (ἔτσι) μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ σὲ μακρὸ χρόνον μιὰ ἀλλαγὴ ἐπὶ τὰ βελτία» [Περιοδικὸ «Σύναξη», 71(1999), σ. 45].

Ἄλλ' ὅμως οἱ μεσοπρόθεσμες καὶ μακροχρόνιες προοπτικές, στρατηγικὲς καὶ συντονισμένες θεωρητικὲς καὶ πρακτικὲς προσπάθειες, πού εἶναι ἀναγκαῖες πρὸς ἀνανέωσι τῆς ὁλότητος τῆς Λατρείας μας, δὲν πρέπει νὰ χρησιμεύουν ὡς ἄλλοθι γιὰ νὰ παραλείπωμε ἀμεσες ἐνέργειες καὶ βραχυπρόθεσμον προγραμματισμό, τόσο πρὸς ἀνακαίνισι ἢ ποιμαντικὴ ἀξιοποίησι σήμερον τούτου τοῦ ἐπὶ μέρους στοιχείου καὶ αὐριον ἐκείνης τῆς ἐπὶ μέρους λατρευτικῆς

πράξεως, ὅσον καὶ πρὸς εὐσχήμονα τέλεσι καὶ βίωσι ὑπὸ κλήρου καὶ λαοῦ τῶν ἰσχυουσῶν λατρευτικῶν μορφῶν ἄνευ ὁποιασδήποτε ἐκκοσμικεύσεως.

Προδίδει ἄγνοιαν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας καὶ τῆς μακραίωνος Ὁρθοδόξου παραδόσεως ὁ ἰσχυρισμός, ὅτι ὁποιαδήποτε πρωτοβουλία ἢ ὑπόδειξις κάποιου σημερινοῦ Ἱεράρχου ἢ πνευματικοῦ κέντρου πρὸς ἀνανέωσιν κάποιας δευτερευούσης πτυχῆς τῆς Λατρείας ἐκ γνησίου ποιμαντικοῦ ἐνδιαφέροντος εἶναι δῆθεν ἀπαράδεκτος νεωτερισμός. Μὲ τὴ λογικὴ τῶν προβαλλόντων τὸν ἰσχυρισμὸ αὐτὸ οἱ δικαίως θεωρούμενοι ὡς πρόμαχοι τῆς Ὁρθοδόξιας Μητροπολίτης Κρήτης Ἀνδρέας ὁ Ἱεροσολυμίτης, Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, οἱ Στουδίτες Θεόδωρος καὶ Ἰωσήφ, ὁ ἐκ Σικελίας διάσημος ὑμνογράφος Ἰωσήφ καὶ πλεῖστοι ἄλλοι θὰ ἔπρεπε νὰ στιγματισθοῦν ὡς νεωτεριστές, διότι συνήργησαν στὸ νὰ ἐπικρατήσῃ ἢ νεωτερίζουσα τάσις τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν παλαιότερων ὕμνων τοῦ ἀσματικοῦ τύπου καὶ τῶν περιφήμων Κοντακίων, τῶν ὁποίων μόνον σπαράγματα καὶ λίγα δείγματα ὑπάρχουν στὴν ἰσχύουσα Λατεία, ἀπὸ τις —σὲ ἀρκετὲς περιπτώσεις, ἥσσονος ποιητικῆς ἀξίας— Ὡδές, πού συναπαρτίζουν τοὺς «Κανόνες».

Ἡ εἰσήγησις αὐτὴ ἔχει εἰσαγωγικὸν χαρακτῆρα ὡς ἐκ τούτου δὲν θὰ ἐπεκταθῇ στὸ ζήτημα τῆς ἀνανέωσεως μερικῶν δομικῶν λατρευτικῶν στοιχείων. Ἄλλ' ὅμως ἐπιβάλλεται νὰ μὴ παραλείψωμε νὰ μνημονεύσωμε μερικὲς γενικὲς ἀρχές καὶ μερικὰ κριτήρια ἢ αἰτήματα, τῶν ὁποίων ἢ χρῆσις πρέπει νὰ δεσπόζῃ σὲ κάθε ἐπιδιώξει λειτουργικῆς ἀνανέωσεως, ἢ ὁποία πρέπει νὰ ἐπιχειρῆται ὑπὸ τὸ πρῖσμα τοῦ συνθήματος «λατρεύ(σ)ομεν τῷ Θεῷ εὐαρέστως».

(Στὸ ἐπόμενο τεῦχος τοῦ «Ἐφημερίου» θὰ δημοσιευθῇ τὸ 6' μέρος τῆς εἰσηγήσεως, πού παρουσιάζει δειγματοληπτικῶς μερικὰ ἀπὸ τὰ κριτήρια ἢ αἰτήματα αὐτά).

1. Ὑπόμνημα, σελ. 22.

Συγχρονοι Λειτουργικοί Προβληματισμοί

Ποιμένες και λειτουργική ζωή

Του Ἀρχιμανδρίτου Ἀγαθαγγέλου Χαραμαντίδη

Εἶναι ὄντως μεγάλη εὐθύνη τὸ νὰ γράψης περὶ τῆς λειτουργικῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, πρὸς Πατέρες καὶ συλλειτουργοὺς, οἱ ὅποιοι ἔχουν λευκανθῆ στὴ διακονία τοῦ Θυσιαστηρίου, στὸ ἔργο τῆς προσφορᾶς τῆς «φρικωδεστάτης θυσίας» καὶ τοῦ Λαοῦ τοῦ Θεοῦ.

Οἱ ἀκόλουθες σκέψεις ἐπιδιώκουν, προσεγγίζοντας τὴν λειτουργικὴ μας ἐμπειρία καὶ εὐαισθησία, νὰ δώσουν ἀφορμὲς γιὰ προβληματισμό.

- Ἡ προσωπικὴ προετοιμασία τοῦ λειτουργοῦ ἱερέως, πρὸ τῆς τελέσεως τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας, εἶναι ἓνα γεγονός, στὸ ὁποῖο ὅλοι δίδουμε τὴν ἀνάλογη προσοχή. Ἀποτελεῖ, ἄλλωστε, ἔκφραση τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγάπης τῆς ἱερατικῆς καρδίας πρὸς τὸν Θεό.

- Ὅταν λειτουργοῦμε, πρέπει πάντοτε νὰ ἔχουμε κατὰ νοῦν ὅτι ἡ Λειτουργία εἶναι τόσο ὁ λόγος, ὅσο καὶ ἡ αἰώνια ἱερατικὴ χειρονομία. Εἶναι γεμάτη ἀπὸ σημεῖα, σύμβολα, πράξεις, κίνηση. Πρέπει νὰ προσέχουμε πάρα πολὺ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο λειτουργοῦμε, εὐλογοῦμε, ψάλλουμε, θυμιᾶζουμε, ὁμιλοῦμε, ζητᾶμε κάτι κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Θείας Λειτουργίας, ἀπευθύνουμε παρατηρήσεις. Τὰ πάντα δείχνουν τὸ πῶς ἐμεῖς αἰσθανόμαστε ἐκείνη τὴν στιγμή καὶ ἀποκαλύπτουν τὴν αὐθεντικότητα καὶ γνησιότητά μας. Αὐτὸ πού δὲν θὰ πρέπει νὰ ξεχνᾶμε εἶναι ὅτι ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖο ἐμεῖς ἀντιλαμβανόμαστε καὶ βιώ-

νομε τὸ μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ἐπηρεάζει καὶ τὸ τελετουργικό μας.

- Μέσα στὴν λατρεία μιλάμε στὸν Θεὸ ψάλλοντας, γιὰ τὴ ψαλμωδία ἐκφράζει τὴν θερμὴ τῆς βίωσης, πού ξεπερνᾷ τὸν λόγο. Ἡ ψαλμωδία ἐλευθερώνει τίς λέξεις ἀπὸ τὴν περιορισμένη λογικὴ τους σημασία καὶ τίς κάνει νὰ συμμετέχουν στὴν ἀνέκφραστη ζωὴ τοῦ βιωμένου μυστηρίου. Ἡ Λειτουργία σημαίνει τὴν εἰσροὴ τοῦ οὐράνιου στὸ ἐπίγειο,

πού διαισθάνεται στὴ Λειτουργία τὸν χορὸ τῶν Ἀγγέλων καὶ τὴν ἀρμονία ἐνὸς αἰώνιου ὕμνου στὴν παροδικότητα τοῦ χρόνου. Πρέπει, λοιπόν, νὰ προσέξουμε ἰδιαίτερος τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο οἱ ἱεροψάλτες ψάλλουν στὸ Ναό. Οἱ ἱεροὶ Κανόνες ὁμιλοῦν καὶ γι' αὐτό. Εἴμαστε ὅλοι μάρτυρες μιᾶς ἀδιάκριτης χρήσης τῶν τεχνικῶν μέσων, ὅπως εἶναι τὰ μικρόφωνα, καὶ ἐνὸς ὕφους ἀνατολίτικου, τὸ ὁποῖο ὅμως δὲν ἔχει σχέση μὲ τὴν παράδοση τῆς κατ' Ἀνατολὰς Ἐκκλησίας.

- Ἡ διαφύλαξη τῆς ἱερᾶς ἡσυχίας στὸ ναό, καὶ ἰδιαίτερα στὸ ἱερὸ Βῆμα, ἀπὸ τὴν ἀδιάκριτη κάποιες φορές στάση καὶ συμπεριφορὰ τῶν λαϊκῶν, παίξει σημαντικὸ ρόλο. Θὰ πρέπει, ἐπίσης, νὰ προσέξουμε τὸν ρόλο τῶν ἐπιτρόπων καὶ τοῦ νεωκόρου στὸ ναό, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν διάρκεια τῆς λατρείας. Νὰ μὴν ὁμιλοῦν ἄσχημα, νὰ μὴν αὐθαιρετοῦν, νὰ προσέχουν τὸ ναὸ καὶ νὰ τὸν περιποιῶνται, νὰ μὴν κινοῦνται συνεχῶς καὶ νὰ

μὴν καταμετροῦν χρήματα κατὰ τὴν ὥρα τῆς λατρείας. Ἰδιαίτερα οἱ γυναῖκες, πού διακονοῦν, πρέπει νὰ εἶναι πολὺ προσεκτικὲς καὶ διακριτικὲς κατὰ τὴν εἴσοδό τους στὸ ἱερὸ Βῆμα. Ὅλοι ἔχουμε παρατηρήσει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο πολλοὶ εἰσέρχονται, ἰδιαίτερα σὲ πανηγυρεῖς, στὸ ἅγιο Βῆμα, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ὥρα τῆς λατρείας. Κάθε ἄλλο παρὰ φόβο Θεοῦ δεικνύει. Μὲ τὴν ἔναρξη τῆς Θείας Λειτουργίας, ἡ εἴσοδος λαϊκοῦ στὸ ἱερὸ Βῆμα θὰ πρέπει νὰ ὑπαγορεύεται ἀπὸ τὴν ἔσχατη ἀνάγκη. Ἡ ἐξοικείωση κάνει πάντοτε κακό.

- Ὅσον ἀφορᾷ τὸ θέμα τῆς προσελεύσεως στὴν Θεία Κοινωνία, πρέπει νὰ ἀναφέρουμε ὅτι στὴν Ἐκκλησία, πάντοτε, ὑπῆρχε μία παράδοση, ἡ ὁποία ὠρίζε τὸν τρόπο προσελεύσεως στὴν Θεία Εὐχαριστία ἀνάλογα μὲ τὴν ἡλικία καὶ τὶς ἀνάγκες. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου Μόσχου ὅτι «ἡ συνήθεια ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ παρέδραμεν, ὥστε τοὺς παῖδας ἐμπροσθεν τοῦ ἁγίου ἱερατείου ἴστασθαι ἐν ταῖς ἀγίαις συνάξεσι καὶ πρώτους μετὰ τοὺς κληρικούς μεταλαμβάνειν τῶν ἁγίων» καὶ μετὰ τὸν λαὸ (Λειμών, Κεφάλαιο 196, P.G. 87, 3081).

- Θὰ πρέπει πάντοτε νὰ προτρέπουμε τοὺς γονεῖς γιὰ τὴν τακτικὴ Θεία Κοινωνία τῶν νηπίων. Ἔτσι προσεγγίζουμε, κατὰ ἓνα τρόπο, ὅλη τὴν οἰκογένεια.

- Ἄς ἀξιοποιήσουμε, ἐπίσης, τὸν λειτουργικὸ μας πλοῦτο. Ὅπου αὐτὸ γίνεται, ὑπάρχουν θετικὰ σημεῖα. Ἡ ἀξιοποίηση αὐτῆ προσφέρει τεράστιες δυνατότητες.

- Οἱ χαρακτηριζόμενες ὡς ἰδιωτικὲς λειτουργίες θὰ πρέπει νὰ ἀντιμετωπισθοῦν μὲ ἓνα ἄλλο πνεῦμα καὶ μιὰν ἄλλη διάθεση. Ἐχουμε εὐθύνη ἀπέναντι στὸν λαὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὸ εἶδος τῆς αὐτοσυνειδησίας καὶ τὸ ἦθος πού καλλιεργοῦμε.

- Τὸ πλέον σημαντικὸ εἶναι νὰ ἀναδείξουμε τὴν ἐνορία μας, τὴν ἐκκλησιαστικὴ μας κοινότητα, ὡς τὸ τοπικὸ εὐχαριστιακὸ κέντρο. Ἐ-

χουμε χρέος νὰ προσέξουμε κάθε κατηχητικὴ ἢ ἄλλη δραστηριότητα, ἡ ὁποία γίνεται μέσα στὰ ὅρια τῆς ἐνορίας μας. Ὅσο καλὴ καὶ ἂν εἶναι, ἐὰν δὲν ἔχει οὐσιαστικὴ σχέση μὲ τὴν ἐνορία καὶ δὲν ἀναδεικνύει τὴν ἐνορία ὡς τὴν κατ' ἐξοχὴν κοινότητα, συντελεῖ στὴν διάσπαση τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος καὶ εὐχαριστιακῆς κοινωνίας.

- Πρέπει νὰ βροῦμε τρόπους γιὰ νὰ ἀξιοποιήσουμε, μέσα στὸ κατηχητικὸ μας ἔργο, τὰ θαυμάσια κείμενα τῶν Πατέρων γιὰ τὸ μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας καὶ νὰ καλλιεργήσουμε στὸν λαὸ μας τὴν διάθεση γιὰ γνωριμία καὶ ἀνάγνωση.

- Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ Ὁρθοδοξία χαρακτηρίζεται ἀπὸ μιὰν «ἐλευθερία» καὶ ἓναν «πλουραλισμὸ» στὴν λειτουργικὴ τῆς ἔκφραση καὶ πράξη. Αὐτὸ ὅμως ἔχει ἄμεση σχέση μὲ τὴν ἱστορία, τὶς λειτουργικὲς ἀνάγκες, τὶς παραδόσεις καὶ τὰ τυπικὰ περιοχῶν ἢ Ἐκκλησιῶν. Δὲν ἔχει καμία σχέση μὲ τὶς ἰδικὲς μας ἐρμηνεῖες καὶ αὐθαίρετες ἐπεμβάσεις στὸν λειτουργικὸ τύπο καὶ τὶς διαφορὲς μας (ἀπὸ ναὸ σὲ ναὸ), μέσα ἀπὸ τὶς ὁποῖες φαίνεται (ἢ συνειδητὰ καλλιεργεῖται), ὅτι μᾶλλον δὲν ἐπιτελοῦμε τὸ ἴδιο ἔργο καὶ κάποιοι εἶναι καλύτεροι.

- Ἐνα πολὺ οὐσιαστικὸ θέμα εἶναι ἡ μεταξύ μας σχέση, ὡς ἐφημερίων καὶ συνεφημερίων. Ὅλοι κατανοοῦμε πόσο σπουδαῖο εἶναι νὰ καλλιεργοῦμε καὶ νὰ αὐξάνουμε τὴν μεταξύ μας ἀγάπη, ἀλληλεγγύη καὶ καταλλαγή καὶ νὰ ὑπερβαίνομε τὶς, κατὰ πάντα ἀνθρώπινες, πικρίες, δυσκολίες καὶ ἀπογοητεύσεις. Οἱ διαπροσωπικὲς μας σχέσεις ἔχουν ἄμεση σχέση μὲ τὴν γνησιότητα καὶ αὐθεντικότητα τοῦ ἱερατικοῦ καὶ λειτουργικοῦ μας ἦθους, κάθε δὲ διατάραξη αὐτῶν ἐπηρεάζει ὄχι μόνο τὴν ἀξιοπιστία καὶ τὴν ποιμαντικὴ μας, ἀλλὰ καὶ τὸ ἦθος τοῦ λαοῦ μας. Θὰ εἶναι λυπηρὸ νὰ ἀληθεύσει ὁ λόγος τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου: «Εἰρήνην καὶ νῦν πᾶσιν ὁ τῆς Ἐκκλησίας προεστὼς ἐπεύχεται, ὡς εἰς πατρῶαν εἰσιών, ἀλλὰ τῆς εἰρήνης ταύτης τὸ μὲν ὄνομα πολὺ, τὸ δὲ πρᾶγμα οὐδαμοῦ».

Γυναίκα και Μοναχικός βίος —άναφορές στη Δυτική Ευρώπη—*

Τῆς Μοναχῆς Μαγδαληνῆς, Ἱερᾶς Μονῆς Τιμίου Προδρόμου Ἑσσεξ

Καταρχὴν θὰ πρέπει νὰ ἐκφράσω τὸν ἐνδοιασμό μου σχετικά μὲ μιὰ ἐρώτηση ποὺ γίνεται: «Ποιά ἢ συμβολὴ τοῦ Ὁρθοδόξου γυναικείου μοναχισμοῦ στὴ διαμόρφωση τῆς νέας Ευρώπης;». Ἡ πρώτη αἰτία τοῦ δισταγμοῦ μου πηγάζει ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση τῆς μοναχικῆς κλήσεως. Ἀνάμεσα στὰ κίνητρα ποὺ μποροῦν νὰ ἐμπνεύσουν ἓνα τέτοιο βῆμα δὲν ὑπάρχει ἴχνος ἀναζήτησης γιὰ ἓνα «ρόλο στὴν κοινωνία». Ἡ μοναχὴ φτάνει μέχρι τὸ σημεῖο νὰ ξεχάσει τὴν κοινωνία, νὰ γίνει ἐξόριστη ἀπὸ τὸν κόσμο, ν' ἀπαρνηθεῖ τὶς δημόσιες ὑποχρεώσεις (χωρὶς ἀπροθυμία ἢ ἐνοχές). Αὐτὸ εἶναι, βεβαίως, εἰδικότερα ἀληθινὸ στὴν ἀρχὴ τῆς μοναχικῆς ζωῆς. Ἀργότερα, εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρξει μιὰ «κλήση μέσα στὴν κλήση», ὥστε νὰ συμμετάσχει ἐνεργὰ στὴν κοινωνικὴ ζωὴ, σὲ ἱεραποστολὴ ἢ διδασκαλία. Ἀνάλογο ὑπέροχο παράδειγμα ἀποτελεῖ ὁ Ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλός. Ὅμως, «ἡ ἀρχὴ» στὴ μοναχικὴ ζωὴ εἶναι δυνατὸ νὰ διαρκέσει δεκαετίες. Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Σωφρόνιος λέει ὅτι ἡ χάρις τῆς μετανοίας εἶναι πρωτεύον χαρακτηριστικὸ τῆς μοναχικῆς κλήσεως καὶ ὅτι ἀπλῶς δὲν ἀφήνει περιθώρια γιὰ ἄλλη ὁδὸ στὴ ζωὴ ἐκείνων ποὺ ἀγγίζει. Κατὰ τὰ λεγόμενά του ἡ μοναχὴ «κατέχεται ἀπὸ μιὰ μόνη ἐπιθυμία». Ἡ πνευματικὴ αὐτὴ ἀπορρόφηση διαφέρει σὲ ἔνταση καὶ μέχρι ἐνὸς βαθμοῦ τὴν συμμερίζονται, βέβαια, ὅλοι ὅσοι ἀναζητοῦν τὴν Ἀλήθεια, ὅμως ἡ ἐμπειρία τῶν αἰώνων δείχνει ὅτι γιὰ ὀρισμένους ἀνθρώπους γίνεται τόσο φλογερή,

ὥστε σύμφωνα μὲ τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο, «τὸ οὐράνιο πῦρ ποὺ ἔφερε στὴν γῆ ὁ Θεάνθρωπος μεταδόθηκε σὶς καρδιὰς τῶν ἀνθρώπων, ἀναψε μέσα τους μιὰ καινούργια ζωὴ καὶ ζωογόνησε τὶς ψυχὰς τους [...] καὶ ἔτσι ἐλεύθεροι, μὲ καινούργια φτερὰ ἄρχισαν νὰ αἰσθάνωνται τὴν ἀνάγκη καὶ τὴν ἀνάλογη δύναμη νὰ πετάξουν ἀπὸ τὰ γῆινα στὰ οὐράνια». Αὐτὴ ἡ ἀφοσίωση στὴ σωτηρία τοῦ ἑαυτοῦ τους εἶναι κοινὴ σὲ ὅλους ὅσους εἰσέρχονται στὸ μοναστήρι, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ βαθμὸ τῆς χάρις ποὺ ἐνέπνευσε τὴν προσέλευσή τους. Γιὰ ὀρισμένους, ἀκόμα καὶ Χριστιανοὺς ἢ καὶ θεολόγους, αὐτὸς ὁ «ἐγωκεντρισμὸς» εἶναι ἀκατανόητος σὰν γνήσια Χριστιανικὴ πραγματικότητα, καὶ ἀντιμετωπίζεται σὰν ἀπόκλιση ἀπὸ τὴν ἰδέα τῆς Χριστιανικῆς κοινωνίας μὲ ἀγάπη. Δὲν εἶναι ν' ἀπορεῖ κανεὶς ποὺ ὁ Κύριος εἶπε, ἀναφερόμενος στοὺς «εὐνούχους γιὰ χάρις τῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν», «οὐ πάντες χωροῦσιν τὸν λόγον τοῦτον, ἀλλ' οἷς δέδοται». Μία γυναίκα δὲν εἰσέρχεται στὸ μοναστήρι γιὰ νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν κοινωνία πλὴ ἀποτελεσματικά. Εἴτε ἔρχεται μὲ τέτοια βαθεῖα, προερχόμενη ἀπὸ τὴν χάρις, παρόρμησις νὰ ἰκανοποιήσῃ τὸν πόθο της νὰ δοθεῖ ὀλοκληρωτικὰ στὸ Θεό, ὥστε δὲν ἀπομένει χώρος νὰ μεριμνήσῃ γιὰ τὴν «κοινωνία»: εἴτε ἔχει βαθεῖα πεποίθησις ὅτι στὴν παροῦσα της κατάστασις ἔχει μολυνθεῖ ἀπὸ τὴν ἁμαρτία καὶ χρειάζεται κάθαρσις, προκειμένου ν' ἀποτελέσῃ ἓνα θετικὸ κεφάλαιο. Ἡ στάσις της αὐτὴ δὲν περιέχει

* Ἀπόσπασμα εἰσηγήσεως στὸ συνέδριο ποὺ διοργάνωσε ἡ Ἱ. Μητρόπολις Θηβῶν καὶ Λεβαδείας, μὲ θέμα: «Ἡ ὀρθόδοξη γυναίκα στὴν Ἑνωμένη Ευρώπη» (1994).

καμία κριτική απέναντι σ' εκείνους που εργάζονται μέσα στην κοινωνία. Δεν τους μέμφεται που δεν περίμεναν μέχρι να γίνουν τέλει-οι και τότε να δοκιμάσουν να βελτιώσουν την κοινωνία. Παρ' όλα αυτά, όμως, η δική της εμπειρία, ή όποια μπορεί απλώς να είναι άκατανόητη σ' εκείνους που δεν τη συμμερίζονται, την οδηγεί στο να αποσύρει το δικό της μερίδιο σ' αυτήν τη διαδικασία.

«Αν τώρα στραφοῦμε στους καρπούς του πιστού μοναχικού βίου, και εκεί θα βροῦμε μία πραγματικότητα, ή όποια δεν υποδεικνύει κανένα συγκεκριμένο ρόλο στη μοναχή, με όποιαδήποτε κοινωνικο-πολιτική έννοια. Κάθε γνήσια χριστιανική πνευματική εμπειρία, όσο και αν οι αρχές της είναι βασισμένες στο άτομο, θ' αναπτυχθεί προς την κατεύθυνση τῆς παγκόσμιας, Χριστοειδούς αγάπης. Πράγματι, όπως ο Ευαγγελιστής Ιωάννης διευκρινίζει στην ἐπιστολή του, αυτό είναι τὸ κριτήριο τῆς αὐθεντικής Χριστιανικῆς εμπειρίας. Γιὰ τὸ μοναχὸ ἢ τὴ μοναχή, ἡ πρώτη ἐκδήλωση τῆς αγάπης αὐτῆς είναι ἡ προσευχή. Μερικὰ λόγια τοῦ Ἁγίου Σιλουανοῦ τοῦ Ἀθωνίτη πάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

«Υπάρχουν μερικοὶ ποὺ λένε πὼς οἱ μοναχοὶ πρέπει νὰ ὑπηρετοῦν τὸν κόσμο, γιὰ νὰ μὴν τρῶνε δωρεὰν ψωμί. Πρέπει, ὅμως, νὰ καταλάβομε σὲ τί ἔγκειται αὐτὴ ἡ ὑπηρεσία καὶ μὲ τί ὀφείλει νὰ βοηθᾷ τὸν κόσμο ὁ μοναχός. Ὁ μοναχός εἶναι ἰκέτης γιὰ ὅλο τὸν κόσμο, θρηνεῖ γιὰ ὅλο τὸν κόσμο, καὶ σ' αὐτὸ ἔγκειται τὸ κύριο ἔργο του».

Ἐπομένως, ἡ πρωταρχικὴ προσφορὰ στὴν ἀνθρωπότητα μᾶς ὀλοκληρωμένης μοναχῆς εἶναι ἡ μεσιτεία στὴν προσευχή. Ἐκεῖνο, ὅμως, ποὺ πρέπει νὰ θυμόμαστε στὰ πλαίσια αὐτῆς τῆς συζήτησης εἶναι ὅτι δὲν ἰκετεύει μόνο γιὰ τὴν δική της πατρίδα ἢ πολιτικὴ κατάσταση στὴν ὁποία τυχαίνει νὰ ζεῖ. Ἡ ἀγάπη καὶ ἡ προσευχὴ τῆς ἐκτείνονται σὲ ὀλόκληρο τὸ ἀνθρώπινο γένος, ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ καὶ μετὰ, ἀκόμα καὶ σ' ἐκείνους ποὺ πρόκειται

νὰ γεννηθοῦν. Ἡ προσευχὴ αὐτὴ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς μοναχῆς δὲν εἶναι ἀπλῶς ἀφηρημένη δημιουργία τῆς φαντασίας. Ὁ Ἅγιος Σιλουανὸς λέει πὼς τὸ νὰ κάνει κάποιος τέτοια προσευχὴ σημαίνει νὰ χύνει τὸ αἷμα του. Ἀνάλογη προσευχὴ ἀποτελεῖ οἴγουρα σημαντικὴ συμβολὴ στὴν εὐημερία τῆς Εὐρώπης, ὄχι ὅμως μόνο τῆς Εὐρώπης, καὶ ἐπομένως εἶναι δύσκολο ν' ἀναφερθεῖ κανεὶς σὲ αὐτὴν εἰδικὰ γιὰ τὸν «ρόλο της στὴν Εὐρωπαϊκὴ κοινωνία»...

Ἡ παρουσία τῶν Ὁρθοδόξων γυναικῶν μοναχῶν στὴν Εὐρώπη προσφέρει πράγματι κάτι στὴν κοινωνία, πέρα ἀπὸ τὴ δωρεὰ τῆς προσευχῆς. Ἄν καί, ὅπως ἐπιθυμῶ νὰ τονίσω, ἕνας μοναχὸς ἢ μία μοναχή δὲν θὰ ξεκινούσαν ποτὲ γιὰ τὸ μοναστήρι μὲ σκοπὸ νὰ ἀντιδράσουν στὰ ὅποια ἀρνητικὰ ρεύματα τῆς κοσμικῆς κοινωνίας, καὶ μόνο ἡ ὑπαρξὴ τῶν μοναστηριῶν ἀποδεικνύει πὼς ὑπάρχει ἐναλλακτικὸς τρόπος ζωῆς.

Γιὰ μερικοὺς, τὸ μοναστήρι παρέχει τὸ παράδειγμα ἑνὸς τρόπου ζωῆς λιγότερο ἐξαρτημένης ἀπὸ τὴν κατοχὴ ὑλικῶν ἀγαθῶν γιὰ ἄλλους μᾶς ζωῆς περισσότερο οἰκολογικῆς ἀπ' ὅ,τι συνήθως. Αὐτὸ δὲν ὀφείλεται μονάχα στὴν προσπάθεια τῶν μοναστηριῶν νὰ εἶναι ὅσο τὸ δυνατὸ πιὸ αὐτάρκη καλλιεργώντας τὴν τροφή τους, ἀλλὰ καὶ στὸ ὅτι προσπαθοῦν ὅσο γίνεται ν' ἀποφύγουν τὴ σπατάλη καὶ τὴν ἀσέβεια πρὸς τοὺς φυσικοὺς πόρους. Ὁ Ἅγιος Δωρόθεος τῆς Γάζας λέει χαρακτηριστικὰ ὅτι ὁ μοναχὸς πρέπει νὰ διατηρεῖ τὴ συνείδησή του καθαρὴ ὅσον ἀφορᾷ τὸν Θεό, τὸν πλησίον καὶ τὰ ὑλικά ἀγαθά. Ἐνα ἀκόμα σημαντικό «μῆνυμα», ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὰ μοναστήρια, εἶναι ὅτι ἡ ζωὴ στὴν ὑπακοὴ δὲν υποβιάζει τὸ πρόσωπο. Ἐχω ἀκούσει πολλοὺς ἐπισκέπτες νὰ σχολιάζουν τὸ πόσο οἱ μοναχὲς δείχνουν χαρούμενες καὶ ὀλοκληρωμένες καὶ πὼς στὰ Ὁρθόδοξα μοναστήρια ἢ καθε μία μοναχή «ἔχει μοναδικὴ προσωπικότητα» καὶ δὲν καταντοῦν προϊόντα ποὺ παράγει ὁ ταινιόδρομος ἐργοστασίου. Ὡς γυ-

ναΐκες, επίσης, οί μοναχές αποδεικνύουν πώς ή αξία ένός προσώπου δέν μπορεί και δέν πρέπει νά ταυτίζεται μέ τò λειτούργημά του, αλλά ότι οί γυναΐκες αυτοπροσδιορίζονται ως πρόσωπα έκτελώντας πιστά εκείνο πού ό Θεός όρισε στην κάθε μία νά πράξει και πώς είναι δυνατό νά «συμβάλουμε» έξίσου πραγματοποιώντας ένα έγχείρημα πού είναι κρυμμένο από τὰ μάτια του κόσμου. Οί όρθόδοξες μοναχές δέν έχουν συμπλέγματα, επειδή έκτελοϋν ή δέν έκτελοϋν όρισμένες ύπηρεσίες στην Έκκλησία ή τόν κόσμο. Και από μία άλλη άποψη ή παρουσία τους προσφέρει ένα μήνυμα, γιατί ενώ είναι σύγχρονες, μέ την έννοια ότι, όπου είναι διαθέσιμη και άπαραίτητη, χρησιμοποιοϋν σύγχρονη τεχνολογία και μοντέρνο έξοπλισμό, δέν έχουν «έκσυγχρονίσει» τò πολίτευμά τους. Αυτό βέβαια είναι φανερό από την ένδυμασία, τή λειτουργική ζωή και άλλους τομείς. Ποικιλοτρόπως, λοιπόν, οί μοναχές δείχνουν, όπως ό Άπόστολος Πέτρος αναφέρει, ακόμα και «άνευ λόγου», πώς είναι δυνατό και άνθρωπίνως πραγματοποιήσιμο νά ζει κανείς στή γή μέ τις αιώνιες αξίες, ακόμα και στο προσκήνιο τών καθημερινών δραστηριοτήτων. Σέ κάποιους αυτό άποτελεί μία πρόκληση. Πολλοί άλλοι μäs λένε ότι και μόνο πού γνωρίζουν πώς είμαστε «άκόμα έδω», συνεχίζοντας ένα τρόπο ζωής πού βασίζεται άπόλυτα στην πίστη μας στο Θεό, άποτελεί γι' αυτούς διαβεβαΐωση ότι δέν είναι μόνοι, ότι δέν είναι τρελλοί.

Τò μοναστήρι παρέχει ένα περιβάλλον, στο όποιο ή ζωή οργανώνεται σέ μία προσπάθεια νά ελαχιστοποιηθεί, όσο τò δυνατό, κάθε συμβιασμός μέ τις αξίες του πεπτωκότος κόσμου. Η μεγαλοποίηση αυτή δέν άποτελεί κριτική εκείνων πού ζοϋν στον κόσμο, πού άγωνίζονται νά είναι Χριστιανοί σ' ένα μη χριστιανικό περιβάλλον. Άντίθετα, τò μοναστήρι μπορεί νά παρέχει στους λαΐκους άδελφούς και άδελφές στήριγμα σ' αυτόν τους τόν άγώνα και οί άληθινοί μοναχοί και μοναχές πράγματι πολεμοϋν στή μάχη (τής αγάπης

και τής προσευχής και όχι τής επιθετικότητας μέ όποιαδήποτε μορφή) και μάλιστα στην πρώτη γραμμή. Κάθε σκοτάδι ή όδύνη στο σύγχρονο κόσμο βιώνεται, χωρίς ύπερβολή, από εκείνους πού προσεύχονται και βιώνουν έντονα τή Θεία Λειτουργία. Αυτό θά ήταν άληθινό, ακόμα και αν τὰ μοναστήρια δέν είχαν προφορική επικοινωνία μέ «τόν κόσμο». Είναι σημαντικό ν' αναφερθεί αυτό, γιατί πολλοί άνθρωποι έκτιμοϋν μόνο τὰ μοναστήρια εκείνα πού είναι ιδιαίτερα δραστήρια στο νά ύποδέχονται τούς προσκυνητές και νά παρέχουν ποιμαντική φροντίδα σ' αυτούς. Επικαλοϋμαι και πάλι τόν Άγιο Σιλουανό: «Η προσευχή για τόν κόσμο είναι τò καθήκον του μοναχοϋ. Άν όμως ό μοναχός είναι άμελής και δέν έφθασε στην άδιάκοπη θεωρία του Θεοϋ, τότε ως διακονεί τούς προσκυνητές κι ως ύπηρετεί τούς κοσμικούς μέ τόν κόπο του. Είναι κι αυτό ενάρεστο στο Θεό, μä ξέρει πώς είναι μακριά από τόν άληθινό μοναχισμό». Όσοτόσο, όλα τὰ γυναικεία μοναστήρια πού γνωρίζω βρίσκονται σέ κατάσταση κατά την όποια οί πνευματικές αρχές ένθαρρύνουν τή φιλοξενία και σέ πολλές περιπτώσεις, ειδικά στή Δυτική Ευρώπη, ή διακονία αυτή έχει προτεραιότητα, συχνά σέ βάρος άλλης εργασίας (όπως χειροτεχνήματα διαφόρων ειδών), ακόμα και σέ βάρος τής άπομόνωσης τών μοναζουσών, του χρόνου τους για μελέτη και οϋτω καθεξής. Μεγάλο μέρος τής φιλίας, συμβουλευτικής γνώμης, ένθάρρυνσης και σοφίας, μοιράζεται χωρίς κάποια ιδιαίτερη «καθοδηγητική δομή». Υπάρο-

χουν, επιπλέον, και πιο επίσημες δραστηριότητες, στις οποίες συμμετέχουν πολλές Ὁρθόδοξες μοναχές: κατήχηση παιδιῶν, ὁμιλίες στους (Ὁρθοδόξους και μὴ) προσκνητὲς τοῦ μοναστηριοῦ και σὲ ἄλλα μέρη, ἐκκλησιαστικὲς κατασκευασεῖς, παροχή και διδασκαλία κατασκευῆς ἐκκλησιαστικῶν χειροτεχνημάτων, ὅπως εἰκόνες, ἄμφια κ.ἄ. Τέτοιο εἶδος ρόλου ἀναλαμβάνεται ὄχι ἀπλῶς κάτω ἀπὸ τὴν πίεση ἀρχῶν ἐκτὸς μοναστηριοῦ (πολιτικῶν και ἐκκλησιαστικῶν), ἀλλὰ ἐπίσης γιατί ἅγιοι γέροντες και γερόντισσες τὸ βλέπουν σὰν μέρος τῆς πρόνοιας τοῦ Θεοῦ νὰ ἐπιτρέπουν ἀνά-

λογη ὑπηρεσία στὴν ἐποχή αὐτὴ τῆς διαδομένης ἀποστασίας. Εἶναι μία ὑπηρεσία στὴν ἐποχή αὐτὴ τῆς διαδομένης ἀποστασίας. Εἶναι μία ὑπηρεσία πρὸς τὸν πεινασμένο πνευματικὰ κόσμο και μία διακονία γιὰ τὴν Ἐκκλησία. Σὲ περιοχές, ὅπου οἱ Ὁρθόδοξοι ἀποτελοῦν μειονότητα, ἐνδεχομένως, νὰ δυ-

σκολοῦνται ἀκόμα και νὰ παρευρίσκονται στὶς ἐκκλησιαστικὲς ἀκολουθίες, πόσο μάλλον νὰ βροῦν ἕναν τόπο, στὸν ὁποῖο νὰ μποροῦν νὰ ἐξομολογηθοῦν και νὰ λάβουν συμβουλευτικὴ γνώμη. (Ἄν τὰ μοναστήρια εἶναι «ἐξωγήινα» ὅπωςδήποτε δὲν εἶναι «ἐξωεκκλησιαστικά»).

Ἡ ἐπίδραση τῶν μοναστηριῶν στὸ σύνολο τῆς κοινωνίας εἶναι ἀδύνατο νὰ μετρηθεῖ ἢ νὰ καθοριστεῖ. Ἄμεση ἐπίδραση στὸς τρόπους τῆς κοινωνίας ἀσκεῖται, ἂν ἀσκεῖται πράγματι, διαδοχικά, ἀπὸ ἄτομο σὲ ἄτομο και οὕτω καθεξῆς. Κάποιος περιέγραφε ἕνα μοναστήρι σὰν μὴ ὄσα στὴν ἐρημο. Ἄν αὐτὴ ἢ παρο-

μοίωση εἶναι κατάλληλη, θὰ ἔλεγα ὅτι καμία μοναχὴ σ' αὐτὲς τὶς ὁάσεις δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ πλημμυρίσει τὴν ἐρημο πὸ τὴν περιβάλλει μὲ ὅποιαδήποτε μορφή βίας. Μᾶλλον οἱ πόρτες εἶναι ἀνοιχτὲς γιὰ ὅσους ἐπιθυμοῦν, «ἐλθεῖν και ἰδεῖν». Ἐλπίζω πὸς ἀπ' ὄλες τὶς ἀξίες πὸ ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ «μάθουν», ἢ πρώτη νὰ εἶναι ἢ προσωπικὴ ἀγάπη, ἢ ὁποία εἶναι τὸ μόνο διαρκὲς θεμέλιο πάνω στὸ ὁποῖο ὅποιαδήποτε κοινωνία εἶναι οἰκοδομημένη. Ὁ π. Φλωρόφσκυ εἶπε: «Τὸ σπουδαῖο εἶναι ἢ ἐπίμονη χρῆση "ἐσχατολογικῶν μέτρων" γιὰ τὴν ἐκτίμηση ὄλων τῶν πραγμάτων και γεγονότων... Πρῶτὴ ἔρχεται ἢ ἀγάπη. Δὲν εἶναι τυχαῖο πὸς ὁ μοναχισμὸς παίρνει διαρκῶς τὴ μορφή κοινότητας. Εἶναι ὄργανισμὸς ἀμοιβαίας φροντίδας και βοήθειας. Κάθε ἔργο ἐλέους ἢ ἀκόμη και τὸ φλόγισμα τῆς καρδιάς, ὅταν κάποιος ἄλλος ὑποφέρει ἢ ἔχει ἀνάγκη, δὲ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἀσήμαντο στὴν ἐσχατολογικὴ διάσταση. Εἶναι ὑπερβολικὸ νὰ ὑποστηρίξωμε πὸς κάθε φιλανθρωπία ἢ ἐνέργεια εἶναι αἰώνια;... Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἢ ἀνθρώπινη προσωπικότητα ὑπερβαίνει τὴν ἱστορία». Ἐπιπλέον, μεταμορφώνει τὴν ἱστορία. Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἀναφέρει σὲ μὴ ὁμιλία του, στὴν ὁποία σχολιάζει τὴν προσευχὴ τοῦ Χριστοῦ «ἵνα ὦσιν ἐν καθὼς ἡμεῖς ἐν ἐσμέν»: «Τί συμβαίνει λοιπὸν μὲ τοὺς μοναχοὺς πὸν κατέλαβον τὰς κορυφὰς τῶν βουνῶν; Οὔτε ἐκεῖνοι εἶναι χωρὶς φίλους, ἀλλ' ἀπέφυγον μὲν τοὺς θορύβους τῆς ἀγορᾶς, ἔχουν ὅμως πολλοὺς ὁμοψύχους και στενὰ συνδεδεμένους μεταξὺ τῶν και διὰ νὰ κατορθώσουν αὐτό, ἀνεχώρησαν εἰς τὰ ὄρη... Διὰ τοῦτο ἀναχωρήσαντες ἀπὸ τὸν κόσμο, ἀσκοῦν τὴν ἀγάπη μὲ πολλὴν φροντίδα. Τί λοιπὸν; ἐὰν κάποιος, λέγει, εἶναι μόνος και ἐκεῖνος ἔχει ἀπειροὺς φίλους;... Δὲν κάμνει τοὺς φίλους ὁ τόπος. Βέβαια, οἱ μοναχοὶ ἔχουν πολλοὺς πὸν τοὺς θαυμάζουν· δὲν θὰ τοὺς ἐθαύμαζον, ἐὰν δὲν τοὺς ἀγαποῦσαν. Καὶ αὐτοὶ πάλιν προσεύχονται δι' ὄλη τὴν οἰκουμένην, πρᾶγμα πὸν εἶναι μεγίστη ἀπόδειξη φιλίας».

Θέματα 'Εφημεριακού Κλήρου

ΔΙΚΑΙΟΛΟΓΗΤΙΚΑ

ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΤΑΒΟΛΗ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ ΣΕ ΑΠΟΧΩΡΟΥΝΤΕΣ ΤΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΑΚΗΣ ΘΕΣΕΩΣ ΕΦΗΜΕΡΙΟΥΣ

σύμφωνα με τὸ ὑπ' ἀριθμ. πρωτ. 36596/24-3-1999 ἔγγραφο
τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους
(Γενικὴ Διεύθυνση Μισθῶν καὶ Συντάξεων)
Κάνιγγος 29 - Τ.Θ. 1116 - Τ.Κ. 10110 Ἀθήνα

- α. Σύνταξη λόγω ΓΗΡΑΤΟΣ
1. Αἴτηση (χορηγείται ὑπὸ τῆς οἰκείας Ἱερᾶς Μητροπόλεως).
  2. Πιστοποιητικὸ Ὑπηρεσιακῶν Μεταβολῶν (χορηγείται ὑπὸ τῆς οἰκείας Ἱερᾶς Μητροπόλεως).
  3. Πράξη ἀπολύσεως σὲ πρωτότυπο ἢ ἀντίγραφο (χορηγείται ὑπὸ τῆς οἰκείας Ἱερᾶς Μητροπόλεως).
  4. Βεβαίωση τοῦ ἐκκαθαριστοῦ τῶν ἀποδοχῶν (χορηγείται ὑπὸ τῆς οἰκείας Ἱερᾶς Μητροπόλεως).
  5. Ἀντίγραφο τῆς σχετικῆς πράξεως τοῦ Μητροπολιτικοῦ Συμβουλίου γιὰ τὴν τυχὸν ἀναγνωρισθεῖσα, γιὰ μισθολογικὴ ἐξέλιξη, προϋπηρεσία τοῦ Ἐφημερίου ὡς Ἱεροψάλτη ἢ Νεωκόρου, καθὼς καὶ τοῦ Πιστοποιητικοῦ, βάσει τοῦ ὁποίου ἐγινε ἡ ἀναγνώριση (χορηγείται ὑπὸ τῆς οἰκείας Ἱερᾶς Μητροπόλεως).
  6. Ἀντίγραφο τοῦ σχετικοῦ Πιστοποιητικοῦ γιὰ τυχὸν ἀναγνωρισθεῖσα προϋπηρεσία τοῦ Ἐφημερίου στὸ δημόσιο ἢ ἐφημεριακὴ στὸ ἐξωτερικὸ (χορηγείται ὑπὸ τῆς οἰκείας Ἱερᾶς Μητροπόλεως).
  7. Ἐλικυρωμένο φωτοαντίγραφο τίτλου σπουδῶν μόνο γιὰ τοὺς Ἐφημερίους τῶν Α' καὶ Β' μισθολογικῶν κατηγοριῶν (χορηγείται ὑπὸ τῆς οἰκείας Ἱερᾶς Μητροπόλεως).
  8. Υπεύθυνη Δήλωση τοῦ Ν. 1599/86, ἀπὸ τὴν ὁποία νὰ προκύπτει, ἂν ὁ χρόνος τῆς ἐφημεριακῆς ὑπηρεσίας του χρησίμευσε γιὰ νὰ πάρει σύνταξη ἀπὸ ἄλλο φορέα, ἂν γιὰ τὸν ἴδιο χρόνο πῆρε ἀποζημίωση, ἂν κατέχει ὁποιαδήποτε θέση καὶ ἂν παίρνει ἢ πῆρε ἄλλη σύνταξη (συντάσσεται μετὰ τὴν συνδρομὴ τῆς οἰκείας Μητροπόλεως).
- Σὲ περίπτωσι πού ὁ ἐφημέριος διετέλεσε στὴν ἀσφάλιση κάποιου ὀργανισμοῦ Κοινωνικῆς Ἀσφαλίσεως (ἐκτὸς πρῶην ΤΑΚΕ) καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ προσμετρηθεῖ
- ὁ χρόνος αὐτός στὴν συντάξιμη ὑπηρεσία του, σύμφωνα μετὰ τὰς διατάξεις τῆς διαδοχικῆς ἀσφαλίσεως, πρέπει νὰ δηλώσει τοῦτο στὴν παραπάνω υπεύθυνη δήλωση, ὑποβάλλοντας παράλληλα καὶ βεβαίωση τοῦ Ὄργανοιοῦ, στὴν ὁποία νὰ φαίνεται ὁ χρόνος ἀσφαλίσεώς του σ' αὐτόν.
9. Πιστοποιητικὸ Δήμου ἢ Κοινότητος γιὰ τὸ ἔτος γεννήσεως ἢ ἐπίσημο ἀντίγραφο τοῦ Πιστοποιητικοῦ ἀπὸ τὸν ὑπηρεσιακὸ φάκελο τοῦ Ἐφημερίου.
  10. Πιστοποιητικὸ Δήμου ἢ Κοινότητος γιὰ τὴν οἰκογενειακὴ κατάστασι τοῦ Ἐφημερίου (ἀπὸ τὸ ὁποῖο νὰ φαίνονται τὰ πρόσωπα τῆς οἰκογενείας του, τὸ ἔτος τῆς γέννησις αὐτῶν καὶ ἡ προσωπικὴ του [τέκνα ἔγγαμα ἢ ἄγαμα] κατάστασι).
  11. Φωτοαντίγραφο τῆς πρώτης σελίδας τοῦ διβλαιοῦ Τραπεζῆς, στὴν ὁποία θὰ κατατίθεται τὸ ποσὸν τῆς συντάξεως.
  12. Φωτοαντίγραφο τοῦ δελτίου ταυτότητος (καὶ τῶν δύο ὄψεων).
  13. Φωτοαντίγραφο ἐκκαθαριστικοῦ σημειώματος φόρου εισοδήματος ἢ φορολογικῆς ἐνημερότητος ἢ φορολογικῆς δηλώσεως τοῦ Ἐφημερίου, ὅπου θὰ φαίνονται καθαρὰ τὸ ὄνοματεπώνυμο καὶ ὁ ἀριθμὸς φορολογικοῦ μητρώου.
6. Σύνταξη λόγω ΑΣΘΕΝΕΙΑΣ
1. Ὅλα τὰ προαναφερθέντα δικαιολογητικὰ τῆς συντάξεως λόγω γήρατος.
  2. Γνωμάτευσι τῆς Δευτεροβάθμιας Ὑγειονομικῆς Επιτροπῆς τοῦ Δημοσίου, σὲ πρωτότυπο ἢ ἀντίγραφο, ἀπὸ τὴν ὁποία νὰ προκύπτει ὅτι ὁ Ἐφημέριος κοίτηκε ἀνίκανος γιὰ τὴν ἐκτέλεσι τῶν ἐφημεριακῶν του καθηκόντων λόγω νόσου πνευματικῆς ἢ σωματικῆς.
- Ἐπιμέλεια: Ἀρχμ. Νεκτάριος Παρασκευάκος

Περιπλανήσεις σὲ δρόμους ποιμαντικῆς διακονίας

Θεολογική θεμελίωση τῆς ποιμαντικῆς τῶν ἀσθενῶν (β')

Τοῦ Ἀλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

Ὁδηγὸς σχέσεων καὶ ὁρόσημα ἐνὸς διαλόγου μὲ τὸν ἀσθενῆ

Ὅλα αὐτὰ μποροῦν ν' ἀποτελέσουν ἓνα χρήσιμο ὁδηγὸ γιὰ ὅλους ἐμᾶς ποὺ θέλουμε ν' ἀσχοληθοῦμε μὲ τὴ θεραπεία τῶν ἀσθενῶν, ὅπου ἡ θεραπεία δὲν ταυτίζεται πάντα μὲ τὴν ἴαση ἀλλὰ τὴ γενικότερη ἐξυπηρέτηση καὶ διακονία τῶν πασχόντων. Ἔτσι, θεραπεία δὲν σημαίνει πάντα καὶ ἴαση πάσης θυσία. Ἐὰν δὲν μποροῦμε νὰ εἶμαστε θεραπευτές, μποροῦμε νὰ εἶμαστε ὁδηγοὶ ποὺ θὰ δείξουμε τὴν ὁδὸ τῆς θεραπείας, τὴν ὁδὸ τῆς ζωῆς, τὸν Χριστό.

Ἀλλὰ γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ ὑποδείξουμε κάτι τέτοιο πρέπει πρῶτα νὰ ἀποκαταστήσουμε μίαν σχέση εὐλικρινῆ μαζί του. Φοβοῦμαι, ὅμως, ὅτι πολλές φορὲς ἡ σχέση ποιμένα-ἀσθενοῦς εἶναι μίαν ἀνεκμετάλλευτη σχέση ἀκριβῶς ὡς ἐκείνη τοῦ γιατροῦ μὲ τὸν ἀσθενῆ του, ποὺ τόσο ὠραία περιγράφει στὸ βιβλίο του ὁ καθηγητὴς Γιάννης Παπαδόπουλος¹.

Ἡ εὐλικρινῆς σχέση μὲ τὸν ἀσθενῆ καὶ τὸ πραγματικὸ ἐνδιαφέρον μας γι' αὐτὸν θὰ καταστήσει δυνατὸ ἓνα διάλογο, ποὺ θὰ μπορέσει νὰ στραφεῖ γύρω ἀπὸ ὁρόσημα ποὺ καθορίζουν τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξη καὶ τέτοια ὁρόσημα μπορεῖ νὰ ἀποτελοῦν ἡ ἐπαφή καὶ κοινωνία μας μὲ τὸν Χριστό, ποὺ εἶναι ἡ ζωὴ καὶ ἡ υγεία, ἡ ἡ ἀπομάκρυνσή μας ἀπὸ Αὐτὸν καὶ τὸ θέλημά Του, ποὺ χαρακτηρίζεται ὡς ἁμαρτία. Συνέπεια αὐτῆς τῆς ἀπομακρύνσεώς μας ἀπὸ τὸ Δρόμο τῆς Ζωῆς εἶναι ὅτι ξεχνᾶμε τὴ μεγάλη Ἀλήθεια ὅτι ὁ Κύριος ἦλθε στὸν κόσμον «ἵνα ζωὴν ἔχωμεν καὶ περισσὸν ἔχωμεν», γιὰ νὰ ἔχουμε ζωὴ καὶ νὰ τὴν ἔχουμε ἀφθονη (Ἰωάν. ι', 10). Κάθε ὄργανισμός, ὅμως, ποὺ δὲν κοινωνεῖ μὲ τὶς δυνάμεις τῆς ζωῆς, φθίνει, ἐξασθενεῖ, ἀσθενεῖ, πέφτει κάτω ἀποκαμωμένος. Κι ἂν δὲν τοῦ ἐμφυσηθοῦν τότε πνοὴ ζωῆς γιὰ νὰ δυναμώσει καὶ νὰ ἐγερθεῖ, καταθλίβεται καὶ πεθαίνει. Στὸ σημεῖο ἀκριβῶς αὐτό, ἂν δὲν προλάβει ὁ ἀδύναμος, ἐξασθενημένος ἄνθρωπος νὰ φωνάξει

καὶ νὰ επικαλεσθεῖ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, θλίβεται, ταλαιπωρεῖται, ὀδυνᾶται.

Εἶναι ἀλήθεια, δυστυχῶς, ὅτι σήμερον ὁ ἄνθρωπος, ὅπως καὶ πάντοτε, ἔχει χίλιες δυὸ ἀφορμὲς καὶ εὐκαιρίες γιὰ νὰ συνειδητοποιεῖ τὴν ἐπώδυνη αὐτὴ κατάστασι ποὺ ζεῖ. Περιφέρεται ἀπὸ πόνο σὲ θλίψη καὶ ἀπὸ ἄλγος σὲ ὀδύνη. «Ἄν εἶναι, ὅμως, ἄνθρωπος ὁ πόνος, δὲν εἴμαστε ἄνθρωποι μόνο γιὰ νὰ πονοῦμε», ὅπως λέει καὶ ὁ ποιητὴς (Γ. Σεφέρης). Γι' αὐτό, ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος, ποὺ συνειδητοποιεῖ τὴν ἀρρώστια του καὶ τὴν ἀσθενεία του μὲ ποικίλους τρόπους καὶ σὲ ὅλο τὸ φάσμα τοῦ ψυχασωματικῆς τοῦ εἶναι, μπορεῖ καὶ ν' ἀντιδράσει μὲ διαφορετικὸς ἐπίσης τρόπους. Εἴτε α) νὰ βυθισθεῖ στὴν ἔσχατη ἀπελπισία, γιὰτὶ δὲν περιοσεῖται πὰ γι' αὐτὸν ὑπομονὴ εἴτε β) νὰ ξεσηκωθεῖ καὶ νὰ ἐξεγερθεῖ ἐναντία σὲ τὶς ἀπρόσωπες ἢ προσωπικὲς δυνάμεις ποὺ τὸν καθηλώνουν ἀνιητοποιημένο εἴτε γ) νὰ ἀπευθυνθεῖ στὸν Μόνον ποὺ μπορεῖ μὲ τρόπο καθολικὸ καὶ ὀλοκληρωμένο νὰ τὸν ἐγείρει καὶ νὰ τὸν ἀποκαταστήσει.

Τὸ τελευταῖο τοῦτο, βέβαια, χρειάζεται τόλμη. Πρῶτα-πρῶτα γιὰ νὰ παραδεχθεῖ ὅτι εἶναι ἄρρωστος, ἀσθενὴς καὶ ἀδύναμος κι ὄχι μόνο «συμπτωματικά», ἐπειδὴ παρουσιάζει αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο τὸ σύμπτωμα, ἀλλὰ εἶναι ἀσθενὴς καὶ ἀδύναμος, γιὰτὶ διέκοψε τὴν ἐπαφή του μὲ τὸ σθένος, τὴ δύναμη καὶ τὴν πηγὴ τῆς ζωῆς. Ἀπὸ ἐκεῖ ξεκινοῦν ὅλα, ἐκεῖ βρίσκειτὴ ἡ αἰτία, ἐκεῖ βρίσκειτὴ ἡ ρίζα τοῦ κακοῦ. Στὸ μέτρο ποὺ ἀποκαθίσταται ἡ κοινωνία καὶ ἡ ἐπικοινωνία του μὲ τὸ Χριστό, θέτει τὶς βάσεις γιὰ μιὰ ἐνδυναμώσή του καὶ ἐπανένταξή του στὸ πλαίσιο ἐκεῖνο, ὅπου μποροῦν νὰ ἐπαναλειτοργήσουν ἀπρόσκοπτα οἱ δυνάμεις του καὶ οἱ λειτουργίες του, μέσα δηλαδὴ στὴν Ἐκκλησία, ποὺ εἶναι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐμεῖς εἴμαστε μέλη αὐτοῦ τοῦ σώματος (Α' Κορ. ιβ', 27).

Δυνητικὰ ἔχει ἤδη δώσει μιὰν ἄλλη τροπὴ στὴν κατάστασή του καὶ δὲν στηρίζεται μόνο σὲ τὶς δικῆς του δυνάμεις. Αὐτόν, τὸν ἀποκαμωμένο καὶ κάμνοντα ἄνθρωπο «ἐγερεῖ ὁ Κύριος», θὰ τὸν σηκώσει καὶ

θά τοῦ συγχωρεθοῦν οἱ ἐπὶ μέρους ἁμαρτίες του ποῦ ἐκφράζουν καὶ συμβολίζουν τὴν Ἄμαρτία, μὲ ἄλλα κεφαλαῖο, ποῦ συνίσταται, δηλαδή, στὴν ἀπομάκρυνσή του ἀπὸ τὸν Κύριο. Ὁ Κύριος θὰ τὸν ἐγείρει, γιατί ὁ Ἰδιος ἔχει νικήσει τὴν ἀρρώστια καὶ τὸν θάνατο. «Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν». Καὶ ἐὰν ὁ Χριστὸς χάρισε τὴ ζωὴ σ' αὐτοὺς ποῦ βρῖσκονται στὰ μνήματα, πόσο μᾶλλον σ' ἐμᾶς ποῦ ἐπικαλούμεθα τὸ Ὄνομά Του γιὰ νὰ ζωντανέψουμε καὶ νὰ περπατήσουμε πίσω Του καὶ νὰ Τὸν ἀκολουθήσουμε, Αὐτὸν ποῦ εἶναι ἡ μοναδικὴ Ὁδός. «Χριστὸς γὰρ ἐγήγερται, εὐφροσύνη αἰώνιος». Μὲ τὴ δύναμη αὐτῆς τῆς ἐγέρσεως καὶ μεῖς ἐγειρόμεθα, μὲ τὴ δύναμη τῆς δικῆς Του Ἀναστάσεως ἀνιστάμεθα καὶ πορευόμαστε, μᾶς συγχωρεῖ τὰ ἁμαρτήματα ἀλλὰ κυρίως συγχωρεῖ, πορεύεται, δηλαδή, μαζί μας καὶ παραμένει μαζί μας ὅλες τὶς ἡμέρες τῆς ζωῆς μας.

Ἀμφίδρομη ὠφέλεια

Μία τέτοια ἀντίληψη τῆς διαποιμάνσεως ἔχει νὰ ὠφελήσει σὲ πάρα πολλὰ σημεῖα καὶ τὸν Ποιμένα. Παύει νὰ τὸν χαρακτηρίζει μία μονομέρεια σὰν ἡ μόνη του ἀπασχόληση νὰ ἦταν νὰ ἐνδιαφέρεται μόνο γιὰ τὰ σωματικά, στὰ ὁποῖα συνήθως ἐπικεντρώνεται τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀσθενῶν ἢ γιὰ τὰ πνευματικά, μὲ τὰ ὁποῖα λόγω τῆς ειδικότητός του αἰσθάνεται τὸν ἑαυτό του ὑποχρεωμένο νὰ ἀσχολεῖται. Τὸ μυστήριο τοῦ εὐχελαίου ἔχει νὰ τοῦ προσφέρει ἰκανὰ στοιχεῖα γιὰ νὰ σχηματίσει μιὰ ἀκριβῆ ἀποψη γιὰ τὸ πῶς ἡ Ἐκκλησία ἀντιλαμβάνεται τὴν ἰσορροπία τοῦ σωματοψυχικοῦ ὀργανισμοῦ μὲ τὸν πνευματικὸ προσανατολισμὸ τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης. Ἡ ἐρμηνεῖα, ἐπίσης, τοῦ Θεοφύλακτου, Ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας, τῆς παραβολῆς τῆς μελλούσης κρίσεως τὸν βοηθαί νὰ ἔχει ὀλοκληρωμένη ἀποψη γιὰ τὸ πῶς θὰ ἀσκήσει τὰ ἕξι εἶδη τῆς ἀγάπης ποῦ θίγονται στὸ εὐαγγέλιο τῆς κρίσεως, ἄρα καὶ τὴν ἀγάπη του πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς. Ὁ Θεοφύλακτος μᾶς δίδει καθοδηγητικὴ ἐρμηνεῖα: «Ταῦτα πάντα τὰ ἕξι εἶδη τῆς ἀγάπης ἐπιτέλει μὲν καὶ σωματικῶς, πλὴν ἀλλὰ καὶ ψυχικῶς διπλῶν γὰρ ὄντων ἡμῶν, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, δύνανται ταῦτα διπλῶς κατορθωθῆναι»².

Μία ἄλλη ὠφέλεια ποῦ προκύπτει γιὰ τὸν ποιμένα ἀπὸ τὴ σχέση του μὲ τὸν ἀσθενῆ καὶ ἰδιαίτερα θάσει

τῆς πρότυπης προσωπικότητῆς συμπεριφορᾶς τοῦ Ἰησοῦ εἶναι ὅτι ξεφεύγει ἀπὸ μιὰ ἀσθενιοκεντρικὴ ἀντίληψη τοῦ ἀσθενοῦς, ὅπου πρωτεύουσα θέση ἔχει ἡ ἀσθένεια, ἡ διάγνωση καὶ ὁδηγεῖται πρὸς μιὰ ἀσθενιοκεντρικὴ ὀπτική. Ὁ ἀσθενὴς εἶναι τὸ κέντρο τοῦ ἐνδιαφέροντος. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι ὁ συγκεκριμένος ἀσθενὴς πάσχει γενικῶς καὶ ἀορίστως· εἶναι καλὸν ὁ ποιμένας νὰ γνωρίζει ἀπὸ τί πάσχει ὁ ἄρρωστος, γιατί κάποιος ἀπ' αὐτοὺς χρειάζεται εἰδικὴ ἀντιμετώπιση καὶ μεταχείριση. Πλὴν, ὅμως, ἡ σχέση δὲν πρέπει νὰ ἐξαντλεῖται σὲ μιὰ κατηγοριοποίηση τοῦ ἀσθενοῦς. Ὁ καρδιοπαθὴς δὲν ἔχει ἢ δὲν εἶναι μόνο καρδιὰ καὶ ὁ νεφροπαθὴς δὲν ἔχει ἢ δὲν εἶναι μόνο νεφρά. Καὶ ἀσφαλῶς, ὅταν ὁ Θεὸς «ἐτάξει καρδίας καὶ νεφρούς» καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὁ ποιμένας, ἀναφέρεται στὸν σύνολο ἄνθρωπο καὶ ἰδιαίτερα τὸν κρυπτὸν τῆς καρδίας (ἄνθρωπον) καὶ ὄχι σ' ἓνα ἐκ τῶν ὀργάνων του χαρακτηριστιζόμενο ἄνθρωπο.

Τελειώνοντας, θὰ ἤθελα νὰ κάνω μιὰ γραμματικὸν τύπου παρατήρηση ἐπιανερχόμενος σ' ἓνα μέρος τοῦ τίτλου τῆς εἰσηγήσεώς μου. Συγκεκριμένα, γιὰ τὸ πῶς θὰ ἐκλάβουμε τὴν γενικὴ πτώση ἀσθενῶν στὸν ὄρο Ποιμαντικὴ ἀσθενῶν. Ἡ συνήθης ἐκδοχὴ εἶναι ὅτι πρόκειται γιὰ μιὰ γενικὴ ἀντικειμενικὴ. Ποιμαντικὴ ποῦ ἀναφέρεται στοὺς ἀσθενεῖς ὡς ποιμαινομένους. Μακρὰ ἐμπειρία, ὅμως, μὲ ἀσθενεῖς καὶ ἰδιαίτερα ποιμένες νοσηλευτικῶν ἰδρυμάτων ἀναδεικνύει καὶ τὴν ἄλλη ἐκδοχὴ τῆς ὡς γενικῆς ὑποκειμενικῆς. Ὅτι οἱ ἀσθενεῖς καὶ αὐτοὶ ποιμαίνονται μὲ τὴ σειρά τους καὶ μὲ τὸ δικό τους τρόπο τοὺς ποιμένες, τοὺς μουσὺν σὲ καταστάσεις ποῦ ἀνυποψίαστοι θὰ ἐφέροντο ἔτσι ἢ ἀλλῶς πρὶν ἀπὸ τὴν ἐμπειρία τους μὲ τοὺς ἀσθενεῖς.

Εἶναι, βλέπετε, τὰ ὀφέλη μᾶς ἀμφίδρομης ἐπικοινωνίας, ὅπου ἀσθενεῖς καὶ ποιμαίνοντες ἀφήνουν τὴν αὐτονομία τους καὶ τὴν ἐπάρκειά τους καὶ αἰσθάνονται ὡς κέντρα δύο ἐλλείψεων –γεωμετρικῶν ἐλλειπτικῶν κύκλων–, ποῦ γιὰ νὰ διαγράψουν τὸν πλήρη κύκλο τους θὰ πρέπει νὰ βροῦν τὸ ἀληθινὸ τους κέντρο ποῦ εἶναι ὁ Θεὸς πρὸς τὸν Ὅποῖον καὶ θὰ τείνουν, ὥστε ἡ Θεῖα Χάρις νὰ θεραπεύει τὰ ἀσθενῆ καὶ νὰ ἀναπληρῶνει τὰ ἐλλείποντα. Μόνο ποῦ ἡ ὑπαρξὴ ἀσθενῶν καὶ ἐλλειπόντων σ' αὐτὴ τὴ σχέση δὲν μᾶς μειώνει, ἀρκεῖ νὰ μὴ προέρχεται ἀπὸ ἰδία ὑπατιότητα. Ὁ Κύριος βοηθός! Ὁ Κύριος ἐμοὶ βοηθός καὶ τίνα φοβηθήσομαι!

1. Ἰ. Σπ. Παπαδόπουλου, *Γιατρὸς-Ἀσθενῆς. Μία ἀνεκμετάλλευτη σχέση*, Ἀθήνα 1998, σ. 96.

2. PG 123, 344 D. Παρὰ Ν.Θ. Μπουγάτσου, *Κοινωνικὴ Διδασκαλία Ἑλλήνων Πατέρων*. Κείμενα, τόμος 3, σ. 380. Ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 1984.

Ἄλφαβητάρι βυζαντινῆς τελετουργίας καὶ ψαλτικῶν ὄρων (β')

Τοῦ Γρηγορίου Θ. Στάθη, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

Ὄνοματολογία τῶν εἰδῶν τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης

Ἀπὸ μορφολογικὴ ἄποψη οἱ συνθέσεις τῆς βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς μελοποιΐας εἶναι πολλῆς καὶ ποικίλης καὶ κατ' ἀνάγκη πολυώνυμες. Ἐδῶ θὰ ἀναφεροῦν οἱ μεγάλες ἐνότητες βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν εἰδῶν μελοποιΐας.

Συνθέσεις ἢ μέλη τοῦ Παπαδικοῦ Γένους

Α' Ἐσπερινός: Ἀνοιξαντάρια (ἀπὸ τὸν στίχο 18α τοῦ 103 ψαλμοῦ), δηλαδὴ «Ἀνοιξαντός σου τὴν χεῖρα...». – Κεκραγάρια (ἀπὸ τὴν λέξη «ἐκέκραξα, Κύριε ἐκέκραξα πρὸς σέ...», τοῦ στίχου 1 τοῦ ψαλμοῦ 140). – Προκείμενον, ἓνας στίχος ἐνὸς ψαλμοῦ, πού προτάσσεται καὶ ψάλλεται πρὶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους στίχους πού ἀπλᾶ ἐκφωνοῦνται, ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀπὸ τὰ βιβλικὰ ἀναγνώσματα, τὰ «κείμενα».

Β' Ὁρθρος: Πολυέλεος, ἀπὸ τὸ ὑπόψαλμα ἢ ἐφύμνιο τοῦ ψαλμοῦ 135, «ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ». Κι ἐπειδὴ σ' αὐτὸν τὸν ψαλμὸ τὸ ὑπόψαλμα ἐπαναλαμβάνεται σὲ ὅλους τοὺς στίχους, καὶ καταντάει «πολὺ ἔλεος», ὁ ψαλμὸς αὐτὸς καὶ οἱ ἄλλοι πού χρησιμοποιοῦνται σὲ ἀντίστοιχη περίπτωσι λέγονται Πολυέλεος. – Πασαπνοάρια, ἀπὸ τὸν στίχο 6, «πᾶσα πνοή», τοῦ ψαλμοῦ 150. Ὑπάρχουν δύο εἰδῶν Πασαπνοάρια: αὐτὰ πού ψάλλονται ὡς προκείμενο, πρὶν ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Ὁρθρου, καὶ αὐτὰ πού ψάλλονται στὸ τμήμα τοῦ Ὁρθρου πού λέγεται «οἱ Αἴνοι».

Γ' Θεία Λειτουργία: Τρισάγιος Ὕμνος, ὁ κοινότερος τριαδικὸς χριστιανικὸς ὕμνος, μὲ τὴν «τρισσὴ» ἐπανάληψη τῆς λέξεως «Ἅγιος»: «Ἄγιος ὁ Θεός, Ἅγιος ἰσχυρός, Ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς». – Ἀλληλουϊάριον, τὸ παπαδικὸ μέλος τοῦ Ἀλληλουϊα πρὶν ἀπ' τὸ ἀνάγνωσμα τοῦ Ἀποστόλου. Στὶς βυζαντινὲς καὶ μεταβυζαντινὲς συνθέσεις παραλείπονται οἱ ἀρμόδιοι ψαλμικοὶ στί-

χοι καὶ ἐπαναλαμβάνεται τὸ Ἀλληλουϊα μέχρι καὶ ἐννέα φορές. – Χερουδικόν, ἀπὸ τὴν ἀρκτική λέξη «χερουδίμ», σὲ πληθυντικὸ ἀριθμὸ, τοῦ χαρακτηριστικώτερου ὕμνου τῆς Θείας Λειτουργίας «Οἱ τὰ χερουδίμ μυστικῶς εἰκονίζοντες». Χερουδικὰ λέγονται καὶ οἱ ἄλλοι ὕμνοι πού ψάλλονται κατὰ τὴν Μ. Τεσσαρακοστὴ καὶ τὴν Μ. Ἑβδομάδα, ἀντὶ τοῦ χερουδικοῦ ὕμνου δηλαδὴ, «Νῦν αἰ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν, Τοῦ δείπνου σου τοῦ μυστικοῦ, Σιγησάτω πᾶσα σάρξ βροτεία». – Μεγαλυνάριον, ἀπὸ τὴν λέξη μεγαλύνει σε, «Ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς μεγαλύνει σε τὴν Θεοτόκον», λέγεται ὁ θεοτοκίος ὕμνος, καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι πού ψάλλονται ἀντ' αὐτοῦ, κυρίως οἱ εἰρμοὶ τῆς θ' ὠδῆς τῶν Κανόνων, κατὰ τὶς θεομητορικὲς ἐορτές. – Κοινωνικόν οἱ συνθέσεις τῶν Κοινωνικῶν, σχεδὸν πάντοτε ἓνας ἀρμόδιος ψαλμικὸς στίχος, πού ψάλλονται κατὰ τὴν ἐτοιμασίαν τῆς θείας μεταλήψεως καὶ κατὰ τὴν «κοινωνία» τῶν πιστῶν, ἀποτελοῦν τὴν δεύτηρη, μετὰ τὰ Χερουδικὰ, μεγάλη καὶ χαρακτηριστικὴ ἐνότητα βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν συνθέσεων γιὰ τὴν τέλεση τῆς Λειτουργίας.

Συνθέσεις ἢ μέλη τοῦ Στιχηραρικοῦ Γένους:

Τὰ Στιχηρά, ἰδιόμελα καὶ προσόμοια. – Δοξαστικά, τὰ ἰδιόμελα τὰ ὁποῖα ψάλλονται μετὰ τὸν τριαδικὸ στίχο «Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι». – Θεοτοκία, τὰ ἰδιόμελα (ἢ καὶ προσόμοια), πού ἀναφέρονται στὴν Θεοτόκον καὶ ψάλλονται μετὰ τὸν στίχο «Καὶ νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων, ἀμήν». – Ἀπόστιχα, τὰ ἰδιόμελα (ἢ προσόμοια) τροπάρια, πού ψάλλονται μετὰ ἀπὸ κάποιον ἀρμόδιο στίχο τοῦ Ψαλτηρίου.

Συνθέσεις ἢ μέλη τοῦ Εἰρμολογικοῦ Γένους:

Οἱ Κανόνες, γενικά, καὶ οἱ «Καταβασίεις», δηλαδὴ οἱ Εἰρμοὶ τῶν Κανόνων πού ψάλλονται συνήθως μὲ ἀργὸ

μέλος και «κατάβαση» τοῦ ψάλτη ἀπὸ τὸ ψαλτικὸ στασίδι, καὶ «οἱ Καλοφωνικοὶ Εἰρμοὶ», δηλαδὴ εἰρμοὶ ἢ καὶ τροπάρια ἀπὸ κάποιον κανόνα, μὲ μέλος ἔντεχνο καὶ ἐλευθεριώτερο, χαρακτηριζόμενο ὡς «καλοφωνικόν», ἀπὸ τὸν ὄρο «καλοφωνία» ποῦ σημαίνει, ἐκτὸς τῆς «καλῆς φωνῆς», καὶ εἰδικὴ μελικὴ μεταχείριση τὴν ψαλτικὴ τέχνη στὴν κορυφαία τῆς αἰγλή.

Τὰ μαθήματα – οἱ ἀναγραμματισμοὶ καὶ τὰ κρατήματα

Μιά μεγάλη κατηγορία τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης, ποῦ μελικὰ ἀνήκει στὸ Παπαδικὸ Γένος, ἀποτελοῦν τὰ λεγόμενα «μαθήματα» ἢ «ἀναγραμματισμοί», δηλαδὴ πλατεῖες καὶ περιτέχνες συνθέσεις πάνω σὲ κείμενο ψαλτικὸ ἢ στιχηραρικὸ ἢ εἰρμολογικὸ, ποῦ συμπληρώνονται ἀπαραιτήτως μὲ ὁμόηχα, δηλαδὴ στὸν ἴδιο ἦχο «κρατήματα». Τὰ «κρατήματα» εἶναι συνθέσεις πάνω σὲ ἄσμηες καθιερωμένες συλλαβές, συνήθως Ἄνανε, Τοσότο, Πιτιτί, Τεριρέμ κλπ., ποῦ σκοπὸ ἔχουν νὰ «κρατήσουν», δηλαδὴ νὰ ἐπιβραδύνουν τὴν χρονικὴ διάρκεια τῶν ψαλλομένων καὶ μαζὶ νὰ ξεκουράσουν τὸν ἀκροατὴ, ἀφοῦ τὸν ἀποδεσμεύουν ἀπὸ τὴν προσοχὴ τοῦ σὲ συγκεκριμένα νοήματα· στὰ κρατήματα δὲν ὑπάρχει κανένα νόημα.

«Αναγραμματισμός» λέγεται μιὰ τέτοια σύνθεση, ἕνα «μάθημα», ὅταν γίνεται «ἀνακατάστροφηση τῶν γραμμάτων» τοῦ, τοῦ ποιητικοῦ δηλαδὴ κειμένου. Κατὰ τοὺς ἀναγραμματισμούς, μὲ τὶς ἐπαναλήψεις συλλαβῶν καὶ λέξεων καὶ φράσεων ὁλοκλήρων, προκύπτουν ἄλλα νοήματα ἢ τονίζονται καὶ δραματοποιοῦνται κάποια ἄλλα. Ἐν τῇ κατηγορίᾳ αὐτῇ ἀνήκουν καὶ οἱ συνθέσεις τῶν «Οἰκῶν» τῶν Κοντακίων. «Κοντάκιο» λέγεται τὸ περίφημο βυζαντινὸ πολύστροφο ποίημα, ποῦ εὐδοκίμησε ἀπὸ τὸν Ρωμανὸ τὸν μελωδὸ καὶ μετὰ (5 αἰώνας), καὶ ἀπαρτίζεται ἀπὸ «προσίμιο» ἢ «κοντάκιο», τοὺς «οἰκούς», συνήθως πάνω ἀπὸ δώδεκα, καὶ τὸ «ἐφύμνιον». Ὁ μουσικὸς κώδικας ποῦ περιέχει τὰ κοντάκια λέγεται «Κοντακάριο» ἢ καὶ «Οἰκηματάριο».

Ἐν τῇ κατηγορίᾳ αὐτῇ ἀνήκουν καὶ οἱ συνθέσεις τῶν «Οἰκῶν» τῶν Κοντακίων. «Κοντάκιο» λέγεται τὸ περίφημο βυζαντινὸ πολύστροφο ποίημα, ποῦ εὐδοκίμησε ἀπὸ τὸν Ρωμανὸ τὸν μελωδὸ καὶ μετὰ (5 αἰώνας), καὶ ἀπαρτίζεται ἀπὸ «προσίμιο» ἢ «κοντάκιο», τοὺς «οἰκούς», συνήθως πάνω ἀπὸ δώδεκα, καὶ τὸ «ἐφύμνιον». Ὁ μουσικὸς κώδικας ποῦ περιέχει τὰ κοντάκια λέγεται «Κοντακάριο» ἢ καὶ «Οἰκηματάριο».

[Ἐπὶ τῇ κατηγορίᾳ αὐτῇ ἀνήκουν καὶ οἱ συνθέσεις τῶν «Οἰκῶν» τῶν Κοντακίων. «Κοντάκιο» λέγεται τὸ περίφημο βυζαντινὸ πολύστροφο ποίημα, ποῦ εὐδοκίμησε ἀπὸ τὸν Ρωμανὸ τὸν μελωδὸ καὶ μετὰ (5 αἰώνας), καὶ ἀπαρτίζεται ἀπὸ «προσίμιο» ἢ «κοντάκιο», τοὺς «οἰκούς», συνήθως πάνω ἀπὸ δώδεκα, καὶ τὸ «ἐφύμνιον». Ὁ μουσικὸς κώδικας ποῦ περιέχει τὰ κοντάκια λέγεται «Κοντακάριο» ἢ καὶ «Οἰκηματάριο».

ἀπὸ τὸν χρόνο κατὰ τὸν ὁποῖο ψάλλονται (Ἐξαποστειλάρια, Φωταγωγικά, Ἀπολυτίκια, Μεσώδια), εἴτε ἀπὸ τὸν μελικὸ τρόπο (Ἀντίφωνα, Καθίσματα)].

Ἡ βυζαντινὴ Ὀκτωηχία

Ὅλα αὐτὰ τὰ πολυώνυμα καὶ ποικίλα κατὰ τὴν μουσικὴ μεταχείριση τροπάρια, ψαλμοὶ καὶ ὕμνοι, ψάλλονται κατὰ τοὺς βασικοὺς ὀκτῶ ἦχους τῆς Βυζαντινῆς Ὀκτωηχίας, καὶ, κατὰ περίπτωσιν, τοὺς κλαδικοὺς ἦχους, ποῦ ἐκπορεύονται ἀπὸ τοὺς βασικοὺς ὀκτῶ ἦχους. Οἱ ὀκτῶ ἦχοι διακρίνονται σὲ τέσσερις κυρίους: δηλαδὴ, τὸν α', τὸν β', τὸν γ', καὶ τὸν δ', καὶ σὲ τέσσερις πλαγίους ἦχους: δηλαδὴ τὸν πλάγιο α', τὸν πλάγιο β', τὸν βαρὺ καὶ τὸν πλάγιο δ' ἦχο. Ἡ σχέση τῶν ἠχῶν μεταξύ τοὺς διακρίνει σὲ ἦχους μέσους, παραμέσους καὶ παραπλαγίους, ἢ δὲ ἑναρξη τοῦ μέλους καὶ ἡ ἐμμονὴ σὲ συγκεκριμένη φωνητικὴ περιοχὴ καθιστᾷ τοὺς ἦχους διφώνους, τριφώνους, τετραφώνους, πενταφώνους καὶ ἑπταφώνους.

Ἡ μελικὴ ὕψη. Τὸ ἴσον

Ἡ μελικὴ ὕψη τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης εἶναι μονοφωνικὴ, ἀφοῦ ἡ μουσικὴ «ἐρμηνεύει τὴν τῶν λεγομένων διάνοιαν», κατὰ πῶς λέει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης. Κατὰ ταῦτα τὸ μέλος εἶναι τὸ μουσικὸ ἔνδυμα τοῦ λόγου. Καὶ ὁ λόγος εἶναι ἡ προσωπικὴ ἀναφορὰ τοῦ καθένα πιστοῦ στὸν Θεὸ-Λόγο, ὁ ὁποῖος Λόγος «σάρξ ἐγένετο» γιὰ μᾶς. Ὁ ὕμνογραφικὸς λόγος τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας εἶναι προσωπικὸς, γιὰ νὰ τονίζεται ἡ προσωπικὴ πληρότητα τοῦ πιστοῦ ἀπέναντι στὸ Θεό, καὶ εἶναι ποιήματα τῶν ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας, ποῦ εἶχαν διωματικὴ σχέση μὲ τὸν Θεό· εἶναι ὑψηλὴ καὶ κορυφαία ποίηση τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας. Ἡ μουσικὴ διακονεῖ καὶ ντύνει μὲ τὸ ἀρμοδιώτερο κάθε φορὰ ἠχητικὸ ἔνδυμα τὰ ποικίλα συναισθήματα ποῦ ἐκτυλίσσονται στὰ τροπάρια. Ἡ μόνη ἐπιτρεπτὴ ταυτόχρονη συνήχησις, εἶναι ἡ συνήχησις τῶν συμφῶνων διαστημάτων, καὶ κυρίως ἡ ὑπήχησις τοῦ «ἰσού», δηλαδὴ τῆς μουσικῆς ὀξύτητας τῆς βάσεως τῶν τετραχόρδων καὶ πενταχόρδων, μέσα στὰ ὁποῖα ἀναπτύσσεται τὸ μέλος. Κι ἔτσι, τὰ ψάλματα τὰ ἑλληνικὰ εἶναι ὡς αἶρα λεπτὴ ποῦ τὰ μυρῶνει ὅλα γύρω τῆς.

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Του Ἀρχιμανδρίτου Χρυσοστόμου Τριανταφύλλου

ΚΥΡΙΑΚΗ ΣΤ' ΛΟΥΚΑ

(Λουκ. θ', 16-21)

(19 Νοεμβρίου 2000)

Ἦγνωστή σέ ὅλους παραβολή τοῦ ἄφρονος πλουσίου ἠθέτει ἐνώπιόν μας ἓνα σπουδαῖο θέμα, τὸ ὁποῖο συναντοῦμε στήν καθημερινή μας ζωὴ κι' ὅμως προσπαθοῦμε νὰ τὸ λησμονήσουμε.

Πρόκειται γιὰ τὸν αἰφνίδιο θάνατο, ὁ ὁποῖος «ταύτη τῆ νυκτι» ἔρχεται νὰ διακόψῃ ὅσα ὁ ἄνθρωπος διαλογίζεται καὶ προγραμματίζει «εἰς ἔτη πολλά».

«Μία ρολὴ καὶ ταῦτα πάντα θάνατος διαδέχεται». Ἡ ἡμέρα Κυρίου ἔρχεται σὰν τὸν κλέπτη μέσα στὴ νύκτα. «Ὡσαυτὴ ἡ ὠδὴν τῆ ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ» (Α' Θεο. ε', 3). Βέβαιον εἶναι ὅτι κανεὶς δὲν ξεφεύγει ἀπὸ τοῦτο, τὸ κοινὸν τοῦ βίου χρέος (Α' Θεο. ε', 3). «Καὶ μετὰ τοῦτο κρίσις» (Ἐβρ. θ', 27).

Ὁ φόβος εἶναι μεγάλος γιὰ κείνους, ποὺ δὲν ἐτοιμάζονται γι' αὐτὴ τὴν κρίσιμη, μὰ καὶ πῶς ἀληθινὴ στιγμὴ τῆς ζωῆς. Εἶναι πραγματικὰ ἄφρονες· γιατί πρώτον μὲν ἀγνοοῦν ὅτι τῆς ζωῆς τὰ μέτρα εἶναι στὰ χέρια τοῦ Θεοῦ, δεῦτερον δὲ σκλαβώνονται στὰ γῆινα, τὰ πρόσκαιρα καὶ ἀπατηλά, τὰ ὁποῖα σὰν τὸν κοινορτὸ ἐξανεμίζονται.

Γι' αὐτὸ ἡ Ἁγία μας Ἐκκλησία παρακαλεῖ τὸ Θεὸ νὰ μᾶς διαφυλάξῃ ἀπὸ τὸν αἰφνίδιο θάνατο, ὁ ὁποῖος δὲν ἀφήνει κανένα περιθώριο μετανοίας καὶ προετοιμασίας.

Γιὰ ὅσους ὅμως δὲν καθεύδουν, ἀλλὰ εἶναι γρηγοροῦντες καὶ νηφάλιοι σὲ ὅλα (Α' Θεο. ε', 4), αὐτὴ ἡ ὥρα εἶναι χαρούμενη κι' εὐλογημένη, γιατί μεταβαίνουν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν (Ἰωάν. ε', 24). Τῶν προηγουμένων ἡ ψυχὴ «ἀπαταεῖται». Αὐτοὶ οἱ μακάριοι τὴν παραθέτουν καὶ μάλιστα «ἐπειγόμενοι» «Χριστῷ τῷ Θεῷ».

Ἡ Ἐκκλησία ἀπορρίπτει ἀσφαλῶς τὴν τακτικὴ τῆς στρουθοκαμήλου, μὲ τὴν ὁποῖα «ἀντιμετωπίζουν» τὴν πραγματικότητα τοῦ θανάτου οἱ ἄφρονες.

Προβάλλει τὴ διαρκὴ μνήμη τοῦ θανάτου, μὲ τὴν ὁποῖα οἱ θεόφρονες προετοιμάζονται γιὰ τὰ μέλλοντα, τὰ οὐσιώδη καὶ αἰώνια, ἀλλὰ βλέπουν ὀρθότερα καὶ τὰ παρόντα καὶ ἐκτιμοῦν τὴν ἀξία τους.

Παρέχει τὴν ὑπέρβαση τοῦ θανάτου, τὴ δυνατότητα τῆς ἀναστάσεως τοῦ ἀνθρώπου, τὸ χάρισμα τῆς αἰώνιας ζωῆς.

Ὅσοι ἀκοῦμε τὴν παραβολή, ἂς ἐνωτισθοῦμε τὸ μήνυμά της καὶ ἀγωνιζόμενοι, νήφοντες καὶ γρηγοροῦντες, ἂς ἰκετεύουμε τὸ Θεὸ: «Τὴν ὀλιγότητα τῶν ἡμερῶν μας ἀνάγγελέ μας (Ψαλμ. ρα', 24) καὶ παράλαβέ μας ἐν μετανοίᾳ καὶ ἐξομολογήσει».

ΚΥΡΙΑΚΗ ΙΓ' ΛΟΥΚΑ

(Λουκ. ιη', 18-27)

(26 Νοεμβρίου 2000)

Ἐπάρχουν ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι τηροῦν τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ, ἔχοντας τὴν αὐτοσυνειδησία τοῦ δούλου, φοβοῦμενοι τὴν κόλαση ποὺ συνεπάγεται ἡ παρακοή.

Ἄλλοι ὑπακούουν στὸ θέλημα τοῦ Κυρίου, στοχεύοντας στὴν ἀντιπαροχὴ καὶ γι' αὐτὸ πολὺ εὐστοχα στὴν ἐκκλησιαστικὴ γλώσσα ὀνομάζονται «μισθωτοί». Καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ ἔχουν μιὰ νομικὴ ἀντίληψη γιὰ τὴ σχέση τους μὲ τὸ Θεὸ καὶ ἡ συμμόρφωσή τους στὶς ἀπαιτήσεις τοῦ Εὐαγγελίου τοὺς καλλιεργεῖ τὸν ἐγωϊσμὸ καὶ δημιουργεῖ αἴσθημα αὐτοδικαίωσης, τὸ ὁποῖο, σὲ τελευταία ἀνάλυση, κενώνει τὴ σταυρικὴ θυσία καὶ δωρεὰ τοῦ Θεοανθρώπου.

Φυσικὰ δὲν λείπουν, εὐτυχῶς, κι' ἐκεῖνοι ποὺ ἀσκοῦν τὴν ἀρετὴ καὶ ἐφαρμόζουν ὅσα Ἐκεῖνος ἐντέλλεται, μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ τὸν ἀγαποῦν καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ ἔχουν κοινωνία μαζί Του. Ἀναμφισβήτητα εἶναι μακάριοι καὶ ἐλεύθεροι ἐν Χριστῷ. Σχολιάζοντας ὁ ἱερός Χρυσόστομος λέει: «ἔπρεπε νὰ πονοῦμε ὄχι ὅταν κολαζώμεθα, ἀλλ' ὅταν ἀμαρτάνωμεν... Διότι τὸ νὰ προσκρούς στὸ Θεὸ εἶναι χαλαπότερο ἀπὸ τὴν ὁποιαδήποτε κόλαση. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν τὸν ἀγαποῦμε, δὲν μπορούμε νὰ καταλάβουμε τὸ μέγεθος αὐτῆς τῆς τιμωρίας. Καὶ γι' αὐτὸ περισσότερο ὀδυρόμαι καὶ θρηνώ. Γιατί καὶ τί δὲν ἔκαμε ὁ Θεός, ὥστε νὰ ἀγαπηθῇ ἀπὸ μᾶς; Τί δὲν ἐπενόησε; Τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ παρέλειψε;».

Ὁ πλούσιος τοῦ εὐαγγελικοῦ ἀναγνώσματος τῆς ἡμέρας, φαίνεται ὅτι δὲν ἀνίχνει σ' αὐτὴ τὴν εὐλογημένη παρεμβολὴ τῶν φιλοῦντων τὸν Χριστό.

Ἡ καρδιά του εἶναι κλειστὴ, βουτηγμένη στὴν ἀγωνία της, στὸν προβληματισμὸ της, στὴν ἐρημιὰ της. Ἴσως εἶναι καὶ ἄδεια, κολημένη στὸν ἰξὸ τῶν ὑλικῶν, ἀδύναμη νὰ προσφερθῇ, νὰ προσφέρῃ καὶ νὰ μοιράσῃ.

Κι' ὅμως διατείνεται ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ ἀκολουθήσῃ Αὐτόν, ὁ ὁποῖος, ὄντας πλούσιος, ἐπτάχουσε, ὥστε μὲ τὴ δική του πτωχεία νὰ πλουτήσουμε ἑμεῖς καὶ πράττει τὰ ἀρεστὰ στὸν Πατέρα του πάντοτε, ἐπειδὴ τὸν ἀγαπᾷ. Αὐτόν, ποὺ εὑρίσκεται σὲ μειονεκτικότερη θέση ἀπὸ τὶς ἀλώπεκες καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ἀφοῦ δὲν ἔχει ποῦ νὰ κλινῇ τὴν κεφαλὴ Του!...

Ἐπάρχουν, ὡστόσο, καὶ κάποιοι, ποὺ «νίκησαν τὸ Θεὸ» καὶ συγχωρέθηκαν γιὰ τὶς πολλὲς ἀμαρτίες τους, ἐπειδὴ ἠγάπησαν πολὺ!

Τελικὰ φαίνεται ὅτι μόνον ὅσοι διαθέτουν ΚΑΡΔΙΑ μποροῦν νὰ σωθοῦν!

Ἡ ἱστορία τῆς ἀφιέρωσης τῆς Θεοτόκου εἰς τὸν Ναὸν κατὰ τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν

Τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Μακαρίου Βασιλᾶ

Κεντρικὸν πρόσωπον ἐκ τῶν σχετισθέντων μὲ τὸν Χριστὸν, εἶναι ἡ μήτηρ Αὐτοῦ, ἡ Παρθένος Μαρία, περὶ τῆς ὁποίας τὰ Εὐαγγέλια ἔχουν ἐλαχίστας, ὡς γνωστὸν, πληροφορίας. Περὶ τῆς καταγωγῆς εἰδικώτερον τῆς Μαρίας, περὶ τῶν γονέων αὐτῆς, τῆς ἀνατροφῆς, ἡλικίας καὶ ὁποιοῦδήποτε ἄλλου χαρακτηριστικοῦ, οὐδεὶς λόγος γίνεται. Ἡ ἔλλειψις τῶν στοιχείων τούτων διὰ πολλοὺς εἶναι σημαντικὴ. Τὴν ἔλλειψιν αὐτὴν λίαν ἐνωρὶς ἀντιμετώπισαν τὰ λεγόμενα Ἀπόκρυφα Εὐαγγέλια. Τὸ παλαιότερον ἀπόκρυφον, τὸ ὁποῖον ἔφθασε μέχρις ἡμῶν εἶναι τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Γέννησις Μαρίας τῆς Ἁγίας Θεοτόκου καὶ ὑπερενδόξου Μητρὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ», γνωστὸν ὡς Πρωτευαγγέλιον τοῦ Ἰακώβου¹.

Τὸ Πρωτευαγγέλιον ὑπέστη ἐπεξεργασίαν καὶ διεπλατύνθη ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τῆς λατινικῆς ἱστορίας τοῦ ψευδο-Ματθαίου. Μεγαλυτέρα, ὅμως, ἐπεξεργασία εἰς τὰς σχετικὰς πρὸς τὴν γέννησιν καὶ τὰ εἰσόδια τῆς Θεοτόκου ἱστορίας τοῦ Πρωτευαγγελίου ἔγινεν ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων καὶ πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Εἰς πανηγυρικοὺς λόγους ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ Γενεσίου καὶ τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου ἢ εἰς ἱστορίας τῆς Θεοτόκου, οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς καὶ ρήτορες, ἔχοντες ὡς βάσιν τὴν ἱστορίαν τοῦ Πρωτευαγγελίου, προσέθεσαν στοιχεῖα, διὰ τῶν ὁποίων διεκόσμησαν αὐτήν. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα δὲν εἶναι νέα, ἀπλῶς ἀποτελοῦν ἐμπλουτισμὸν τῶν ὑπαρχόντων ἢ ἐπεξήγησιν ὠρισμένων σημείων τῆς ἱστορίας. Ἐνταῦθα ἐκτίθεται ἡ ἱστορία τῶν Εἰσοδίων ὡς αὕτη παρουσιάζεται ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων.

Ὁ Ἰωακείμ παρουσιάζεται ὡς γέρον ἄτεκνος², ἡ δὲ Ἄννα φιλόθεος, σώφρων, ἀλλ' ἄτεκνος ὡς στεῖρα³, Ἀμφότεροι διέθεσαν τὸν πλοῦτόν των κατὰ Θεόν⁴.

Ὁ Θεὸς εἰσήκουσε τῆς δεήσεως τῆς Ἄννης, αὕτη δὲ, ἀκούσασα τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Ἀγγέλου, ὑπόσχεται νὰ ἀφιέρωσῃ τὸ γεννηθὸς εἰς τὸ Θεόν⁵. Μετὰ ἐννεάμηνον χρόνον ἐτέχθη ἡ Μαρία «ἐκ θελήματος σαρκὸς καὶ ἐκ θελήματος ἀνδρός»⁶.

Ὅτε ἡ Μαρία ἔγινε τριετής, ἀπεφασίσθη ἡ ἀφιέρωσις αὐτῆς εἰς τὸν Ναὸν προφητικῶς, διὰ νὰ παραμείνῃ «ὁ ναὸς ὁ ἔμψυχος τοῦ Θεοῦ»⁷ εἰς τὸν νομικὸν Ναόν. Ἡ πορεία πρὸς τὸν Ναόν καὶ ἡ παρουσίασις ἐκεῖ δὲν ἔγιναν κρυφῶς, ἀλλὰ μετὰ πάσης μεγαλοπρεπείας καὶ λαμπρᾶς πομπῆς⁸. Ἡ ἀκολουθία ἐσχηματίσθη ἐκ παρθένων, θυγατέρων τῆς Σιών καὶ τῆς Ἰουδαίας, αἱ ὁποῖαι ἐκράτουν ἀνημμένας λαμπάδας⁹. Μεταξὺ αὐτῶν εὐρίσκετο ἡ Παρθένος «οἷα νύμφη εὐπρεπῶς ἐστολισμένη πρὸς τὸν νυμφῶνα ἐν φαιδροτῇ παραγινομένη»¹⁰.

Διὰ τῆς εἰσόδου ἐφαιδρύνθη ὅλος ὁ Ναὸς ἐκ τῶν λαμπάδων, διεπετάσθησαν αἱ πύλαι, διὰ νὰ ὑποδεχθῶν τὴν νοσητὴν πύλην τοῦ Ἐμμανουὴλ καὶ τὸ κατώφλιον ἀγιάζεται διὰ τῆς διόδου τῆς Μαρίας. Ὁραῖζεται ἡ εὐπρέπεια τοῦ Ναοῦ διὰ τῆς εἰσόδου τῆς Παρθένου καὶ καταστράπτεται δι' αὐτῆς ὡς μοναδικῆς καὶ στιλπνοφανοῦς λαμπάδος¹¹. Εἰς τὰς θύρας τοῦ Ναοῦ ἄγγελοι ἐδορυφόρου καὶ πᾶσαι αἱ ὑπερκόσμιαι δυνάμεις συνέχαιρον, ἐπιτεινομένης οὕτω τῆς λαμπρότητος τῆς εἰσόδου. Καὶ τὰ ἄψυχα ἐφαιδρύνοντο καὶ συνέχαιρον μετὰ τῶν ἀγγέλων.

Εἰς τὸν Ναὸν ὑπεδέχθη τὴν Μαρίαν ὁ Ζαχαρίας, ὁ τὴν ἱερατεῖαν ἐκτελῶν, προφήτης ἱερέυς, συγγενῆς τῆς Μαρίας καὶ λειτουργὸς τῆς νομικῆς διαθήκης.

Ὁ Ζαχαρίας πρῶτον προσεφώνησε τοὺς γονεῖς «χαρμονικοῖς χεῖλεσι καὶ ἀγαλλιάσει στόματος». «Ἐξίσταμαι βλέπων ὅποιον καρπὸν προσήξατε»¹². Πάντες οἱ ἱερεῖς ἐχάρησαν καὶ μετὰ τοῦ Ζαχαρίου εὐλόγησαν τὸν Ἰωακείμ καὶ τὴν Ἄνναν.

Ὁ Ζαχαρίας εἰσήγαγεν τὴν Μαρίαν εἰς τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων, διὰ τὴν κατοικῆν ἐκεῖ, ὅπου αὐτὸς μόνον ἄπαξ τοῦ ἔτους εἰσῆρχετο. Ἄν καὶ τοῦτο ἦτο «καινότατον ἐπιτήδευμα», ὡς προφήτης, προῖδὼν τὰ μέλλοντα, ἀνέμενε ταύτην καὶ τὴν ἐδέχθη προθύμως, ὡς μετὰ ταῦτα ὁ Συμεὼν ὑπεδέχθη τὸν υἱὸν αὐτῆς¹³.

Ἡ Μαρία παρέμεινε εἰς τὸν Ναὸν χωρισθεῖσα τῶν γονέων της, χωρὶς διόλου νὰ αἰσθανθῆ τὸν χωρισμόν¹⁴.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παραμονῆς της εἰς τὸν Ναὸν ἡ Θεοτόκος διέμενε εἰς τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων, ἂν καὶ ἔπρεπε εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν οὐρανὸν νὰ παραμένῃ καὶ νὰ ἀνατρέφεται, ἡ γενομένη πλατυτέρα καὶ καθαρωτέρα τῶν οὐρανῶν¹⁵. Ἔμενε ἐκεῖ, διότι τὸ καθαρῶτατον σκῆνωμα δὲν ἔπρεπε νὰ συμφύρεται μετὰ τοῦ ρύπου τοῦ κόσμου, ἀλλὰ νὰ κατοικῆ εἰς ἱερὸν καὶ ἄβατον χῶρον.

Τροφήν ἐλάμβανεν ἡ Μαρία ἐκ χειρὸς ἀγγέλου, ὁ ὁποῖος ἐκόμιζεν αὐτὴν ἐκ τῶν οὐρανῶν¹⁶. Ἦτο δὲ ἡ τροφή αὕτη «ἀκήρατος», «ἀμβροσία»¹⁷ καὶ «θεῖον νέκταρ»¹⁸ καὶ εἰκόνιζε τὸν ἄρτον τῆς ζωῆς, ἂν καὶ εἶχε πρὸς αὐτὸν πλείστας διαφοράς¹⁹.

Ὁ Ζαχαρίας, ἔβλεπε τὸν ἄγγελον νὰ κομίζῃ τὴν τροφήν καὶ νὰ συνομιλῇ μετὰ τῆς Παρθένου. Συνήθως οἱ ἄγγελοι κατήρχοντο εἰς τὸν Ναὸν μόνον διὰ τοὺς ἱερεῖς καὶ ἦτο τελείως ἀσύνηθες ἄγγελος νὰ ὀμιλῇ μετὰ νεάνιδος καὶ μάλιστα τὸ φαινόμενον νὰ ἐπαναλαμβάνεται συνεχῶς.

Εἰς τὸν ναὸν διαμένουσα ἡ Μαρία ἐσχόλαζε περὶ τὴν μελέτην τῶν θείων Γραφῶν καὶ εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ ἐρίου, τοῦ λινοῦ, τῆς μετάξης καὶ τοῦ βύσσου κατὰ τρόπον θαυμαστὸν καὶ ὡς πρὸς τὴν σοφίαν καὶ τὴν σύνεσιν ἀνεδείχθη ἀνωτέρα πασῶν τῶν νεανίδων τῆς γενεᾶς της²⁰.

Μετὰ τὴν ἐκ τοῦ Ναοῦ ἀποχώρησιν τῶν λοιπῶν παρθένων, ἡ Μαρία παρέμεινε ἐκεῖ καὶ ἐφύλαττε τὸν Ναὸν καὶ τὸ θυσιαστήριον. Περιπολοῦσα εἰς τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων ὡς περιστερὰ ἀκεραία, ἐφύλαττε τὴν παρθενίαν καὶ ἐλιτάνευε τὸν δημιουργὸν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς μετ' εὐχαριστίας καὶ ἐν παρρησίᾳ καρδίας.

Ἐξωτερικῶς εἶχε σεμνότατον βάδισμα, πρόσωπον πλήρες χάριτος, καλλονὴν ὄμματος, στο-

λὴν κοσμίαν, ἀπέφευγε δὲ πᾶσαν ὑπερηφάνειαν καὶ μαλθακότητα. Φρόνημα εἶχε γηραλέον εἰς σῶμα νεάζον, ἦθος ἐστυμμένον σύμικτον μεθ' ἰλαρότητος καὶ ἀπρόσιτον εἰς τοὺς ἄνδρας, ταπεινὸν φρόνημα, πλήρες ὅμως ὑψηλοτάτων θεωριῶν, λόγον ἰλαρὸν προερχόμενον ἐξ ἀοργήτου ψυχῆς, ἄξιον Θεοῦ καταγώγιον²¹, εὐγένειαν ψυχῆς καὶ ἄμεμπτον βίον.

Πλὴν τούτων πλεῖστοι εἶναι οἱ χαρακτηρισμοί, οἱ ὁποῖοι ἀποδίδονται εἰς τὴν Θεοτόκον ὑπὸ τῶν συγγραφέων. Χρησιμοποιοῦνται πρὸς τοῦτο εἰκόνες, σύμβολα καὶ γεγονότα

ἐκ τῆς Π. Διαθήκης καὶ τρυφεραὶ ἐκφράσεις ἐκ τοῦ Ἰσραήλ τῶν Ἀσμάτων. Οὕτως, ὀνομάζεται ῥάβδος Ἀαρών, ῥίζα Ἰεσσαί, σκῆπτρον τοῦ Δαβίδ, πέταλον ἀγιαστίας, τῶν δῆλων τὸ λόγιον, κλίμαξ Ἰακώβ, καπνιζόμενον ὄρος, κιβωτὸς ἀγιάσματος, χρυσήλατος στάμνος, φέρουσα τὸν Χριστόν, τὸ οὐράνιον μάννα, νεὰ Σηλῶ, παρθένος, προφήτις, νεάνις, παστάς, τράπεζα ἀγία, θυσιαστήριον, ἰλαστήριον, χρυσοῦν θυμιατήριον, Χερουβεὶμ δόξης, γῆ ἐπιθυμητή, θαμνάν, ἐλαία, θρόνος, πύλη, βασιλίσα, πλησίον, ἀδελφή, κῆπος, θυγάτηρ, νεφέλη, ὄρασις, ἤλεκτρον, οὐρανός²². Ἐν συνδυασμῶ καὶ πρὸς τὰ Εἰσόδια ὀνομάζεται οἶκος Θεοῦ, ναὸς ἅγιος, δευτέρα σκηνή, «ναὸς οὐ θυμιαμάτων, οὐδὲ κνίσσης δεόμενος», «ναὸς ἀκηλίδωτος καὶ ὑπέριτος τοῦ ἀρχιερέως»²³.

Σὺν τῷ χρόνῳ ἢ ἡλικίᾳ τῆς Παρθένου ἤρξαντο ὅτε «ἐγένετο ἐτῶν δεκατεσσάρων» ἢ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς «δευτέρας μεθελικιώσεως», ὁ «δῆμος» ἢ οἱ ἱερεῖς²⁴ «ὡς κατὰ μίαν ἀπάντων τοῦ ἱεροῦ ταύτην ἀπειργεῖν συνεβούλευον»²⁵, ἐπειδὴ τὰ περὶ ταύτην μυστήρια ἦσαν ἄδηλα μέχρι τοῦδε. Αἱ συμβουλαὶ τοῦ «δήμου» κατέστησαν σὺν τῷ χρόνῳ πιεστικαὶ καὶ εἰς τὸν Ζαχαρίαν, ὁ ὁποῖος ὅμως ἐδίσταζε νὰ ἀπομακρύνῃ τὴν Παρθένον ἐκ τοῦ ἱεροῦ μήπως παροργίσῃ τὸν Θεὸν διὰ τῆς

τολμηρᾶς του πράξεως. Ἐφοβεῖτο ἀπὸ τὰ παράξενα θεάματα, τὰ ὅποια ἔβλεπε, καὶ ἡ συμπεριφορὰ τῆς Παρθένου ἔκαμεν εἰς αὐτὸν βαθεῖαν ἐντύπωσιν.

ὑπὸ τῶν ἀμφιβολιῶν τούτων πιεζόμενος ὁ Ζαχαρίας, ἔλαβε δώδεκα ῥάβδους παρὰ τῶν συγγενῶν τῆς Παρθένου καὶ ἔθεσεν αὐτὰς παρὰ τὸ θυσιαστήριον, διὰ νὰ δείξῃ ὁ Κύριος ποῖος θὰ παραλάβῃ τὴν Παρθένον. Ἐνῶ οὗτοι προσηύχοντο, ἐβλάστησεν ἡ ῥάβδος τοῦ Ἰωσήφ τοῦ τέκτονος καὶ τοῦτο ἐθεωρήθη ὡς σημεῖον τοῦ Θεοῦ. Συμφώνως, λοιπόν, πρὸς τὴν κρίσιν καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν βουλήν τῶν ἱερέων «ἀρμόζεται ἡ Παρθένος Μαρία τῷ Ἰωσήφ», ὁ ὁποῖος παρέλαβε ταύτην «οἰκονομικῶς», «οὐ πρὸς γάμον, ἀλλ' εἰς φυλακὴν καὶ συντήρησιν τῆς ἀμωμότητος παρθενίας»²⁶ καὶ «πρὸς δελεασμὸν τοῦ ἀρχερέου ὄφρα, ἵνα μὴ παρθένω, προσβάλῃ τῇ ἀκηράτῳ κόρῃ, ἀλλ' ὡς ἄτε μεμνηστευμένην παραδράμῃ»²⁷.

Ὁ Ἰωσήφ παραλαβὼν τὴν Παρθένον ὠδήγησεν αὐτὴν εἰς τὸν οἶκον του καὶ παρέδωκεν εἰς αὐτὴν τὰς δύο θυγατέρας του, διὰ νὰ σοφίσῃ καὶ συνετίσῃ αὐτὰς ὡς ἑαυτήν. «Ἡ δὲ διῆγεν ἐν τῷ Ἰωσήφ οἴκῳ μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης τε καὶ σεμνότητος»²⁸.

1. Ἡ ἱστορία κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Tischendorf, δυναμένη νὰ διααιρεθῇ εἰς 3 μέρη ὀμιλεῖ περὶ τῆς ἀτεκνίας τοῦ Ἰωακείμ καὶ τῆς Ἄννης, περὶ εἰσόδου καὶ παραμονῆς τῆς Μαρίας εἰς τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος, περὶ μνηστείας μετὰ τοῦ Ἰωσήφ, περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῆς προσκυνήσεως τῶν Μάγων, περὶ τῆς σφαγῆς τῶν νηπίων. ὑπὸ τοῦ Ὀριγένους ἀναφέρεται ἡ ἱστορία ὡς βίβλος Ἰακώβου (βλ. Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, PG 13, 876-877). Βλ. σχετικὰς ἐπισημάνσεις καὶ εἰς τὸ λατινιστὶ γεγραμμένον Εὐαγγέλιον τοῦ Ψευδο-Ματθαίου.

2. P.G. 100, 1382.

3. P.G. 97, 816.

4. P.G. 10-, 1340-1341

5. P.G. 96, 1476.

6. P.G. 98, 1485.

7. P.G. 100, 1417.

8. P.G. 139, 56-57.

9. P.G. 126, 136.

10. P.G. 96, 1492.

11. P.G. 98, 300.

12. Αὐτόθι, 301.

13. Αὐτόθι, 312.

14. P.G. 100, 1448.

15. Αὐτόθι, 1449.

16. P.G. 98, 1493.

17. P.G. 100, 1433.

18. P.G. 98, 316.

19. P.G. 100, 1448.

20. Αὐτόθι, 192.

21. P.G. 97, 97. P.G. 96, 673, 676, 689. P.G. 100, 1417.

22. P.G. 107, 20. P.G. 98, 293. P.G. 98, 1484, 1496.

23. P.G. 120, 192.

24. P.G. 98, 316.

25. P.G. 100, 1452.

26. P.G. 120, 196.

27. P.G. 98, 316.

28. P.G. 120, 196.

Απαντήσεις σέ λειτουργικές, κανονικές καί άλλες ἀπορίες

Τοῦ Ἰωάννου Φουντούλη,
Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

580B. Ποιά Τετάρτη νηστεύεται, ἡ πρὸ τῆς Κυριακῆς τῆς Σταυροπροσκυνήσεως (Τετάρτη τῆς Γ' Ἑβδομάδος τῶν Νηστειῶν) ἢ ἡ μετὰ ἀπὸ αὐτὴν (Τετάρτη τῆς Δ' Ἑβδομάδος); (Ἑρώτηση π. Π.Κ.).

Στὸ Τυπικὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, τῆς Ἁγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ Θ' αἰῶνος, πὺν σώζεται στοὺς κώδικες τοῦ τ. Σταυροῦ 40 καὶ Πάτμου 255, ὑπάρχει προσφώνημα τοῦ διακόνου πρὸς τὸν λαό, μὲ τὸ ὁποῖο καλοῦσε τοὺς ἐνδιαφερομένους, προφανῶς ἀναδόχους, νὰ φέρουν τοὺς ὑποψηφίους γιὰ τὸ φῶτισμα, γιὰ νὰ ἐγγραφοῦν στὸν κύκλο αὐτὸν τῶν ἐντατικῶν κατηχήσεων:

«Προτρέπομαι τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, φίλοχριστοὶ ἀδελφοί, ὅσοι ἔχετε τινὰς ὀφείλοντας προσενεχθῆναι τῷ ἀγίῳ βαπτίσματι, γινώσκοντες ἐπιφθάσειν τὴν τοῦ Χριστοῦ ἀνάστασιν, τούτους ἀπὸ τῆς αὔριον προσαγάγετε τῇ ἀγιωτάτῃ ἡμῶν ἐκκλησίᾳ ἐπὶ τῶν λαμβάνειν αὐτοὺς τὴν ἐν Χριστῷ σφραγίδα καὶ φυλάττεσθαι αὐτοὺς καὶ κατηχεῖσθαι... Ὅσοι δὲ μετὰ τὴν ἑβδομάδα ἐπιτηδεύουσι προσάγεσθαι... τούτους προσδέξασθαι οὐκ ἀνεξόμεθα».

Στὴν σημερινὴ πράξη τῆς λατρείας μας ἔμεινε ὁ τύπος καὶ τὸ πλαίσιο, οἱ δεήσεις δηλαδὴ ὑπὲρ τῶν φωτιζομένων, ἢ οὐσία ὁμῶς ἐξέλιπε, γιὰτι ἔπαψαν νὰ ὑπάρχουν ἐνήλικες κατηχούμενοι καὶ γενικῶς ἐπε-

κράτησε ὁ νηπιοβαπτισμός. Δὲν πρόκειται ὁμῶς γιὰ ἀπολίθωμα, μουσειακὸ στοιχεῖο ἢ ἄχρηστο ὑπόλειμμα παρωχημένων καταστάσεων, ἀλλὰ γιὰ ὑπόμνηση τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὸν σωστὸ δρόμο πὺν πρέπει νὰ ἀκολουθεῖ ἢ κατήχηση τῶν ἐνηλίκων, ἂν ποτὲ παρουσιαζόταν τέτοια ἀνάγκη. Δυστυχῶς, ὅταν ἄρχισε ἡ ἀθρόα προσέλευση ἐνηλίκων ὑποψηφίων γιὰ τὸ βάπτισμα κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ἀποδείχθηκε ὅτι ἡ ραθυμία καὶ ἡ ἄγνοια τῆς παραδόσεως καὶ τῆς ὀρθῆς τάξεως ἔχει πάρει διαστάσεις πανδημίας, παρὰ τὰ ὑπεροπτικὰ λόγια μας ὅτι εἴμαστε οἱ θεματοφύλακες τῆς.

Καὶ κάτι ἄλλο. Ἡ Τετάρτη τῆς Δ' Ἑβδομάδος ἐξαίρεται στὴν ὑμνογραφία τῆς ἡμέρας ὡς ἡ μέση ἀκριβῶς τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ὡς ἡ κορυφή τῆς καὶ ὡς ὁ σημαντικότερος σταθμὸς στὴν ἀρίθμηση τῶν ἡμερῶν τῆς Νηστείας, πὺν εἰκονίζει τὸ μέσον τοῦ κόσμου καὶ τοῦ χρόνου, κατὰ τὸ ὁποῖο σταυρώθηκε ὁ Χριστός. Ἐχει δηλαδὴ μία ἀντιστοιχία πρὸς τὴν ἑορτὴ τῆς Μεσοπεντηκοστῆς κατὰ τὴν Τετάρτη τῆς τετάρτης ἑβδομάδος ἀπὸ τοῦ Πάσχα, πὺν σημειώνει τὸ μέσον τῶν ἡμερῶν τῆς ἀναστασίμου περιόδου, ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς σωτηρίου ἐγέρσεως μέχρι τῆς Πεντηκοστῆς. Εἶναι χαρακτηριστικὰ ὀρισμένα τροπάρια τῆς ἀκολουθίας τῆς ἡμέρας: «Σταυροῦ τῷ ἰστίῳ περωθέντες... ἐκμεσάσαντες,

Μεσσία Ἰησοῦ...» (Κανών, ὠδή γ', τροπ. β'), «...μέσον τῆς γῆς, φιλόανθρωπος, ὅπερ ἡμεῖς μεσσαμῶ τῆς νηστείας...» (Ὡδή θ', τροπ. Α'), «Μέσον γῆς ὑπέμεινας σταυρόν καὶ πάθος... μεσσαμῶ σήμερον νηστειῶν...» (στιχηρὸ α', ἔσπερινοῦ Τρίτης), «Μεσότητι τῶν νηστειῶν...» (ἔξαποστειλάριο), «Τῆς νηστείας τὴν ὁδὸν μεσάσαντες, τὴν ἄγουσαν ἐπὶ τὸν σταυρόν σου τὸν τίμιον...» (ἀπόστιχο ἰδιόμελο τῶν αἰνῶν α'), «Μεσάσαντες τὸ πέλαγος τῆς ἐγκρατείας, λιμένα ἐκδεχόμεθα τῆς σωτηρίας τὸν καιρὸν τοῦ πάθους σου...» (ἀπόστιχο αἰνῶν β'). Καὶ τέλος, ἓνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικότερα, τὸ α' τροπάριο τῆς ἠ' ὠδῆς τοῦ β' τριωδίου: «Μέσης ἡμέρας σταυρουμένου σου μέσον γῆς βουλήσει, κόσμου τὰ πέρατα μέσον φάρυγγας τοῦ δράκοντος ἐξέσπασας οἰκτίρομο; διὸ ἐν μέση θείων ἑβδομάδι νηστειῶν προσκυνούντες δοξάζομεν τὸν τίμιον σταυρόν σου...». Πράγματι, ἡ Τετάρτη τῆς Δ' ἑβδομάδος προβάλλεται ὡς τὸ ἀληθινὸ μέσο τῶν ἁγίων νηστειῶν, ἐνῶ ἡ Κυριακὴ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως ἐκ μεταθέσεως καὶ, τρόπον τινά, γιὰ ποιμαντικούς λόγους, ἐπειδὴ ἡ συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ κατὰ τὶς συνάξεις τῶν καθημερινῶν δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι πάνδημος, κράτησε τὸ μεγάλο βᾶρος τοῦ θέματος. Ἐξ ἄλλου ἡ Κυριακὴ αὐτὴ εἶναι πράγματι στὸ μέσον τῶν ἕξι ἑβδομάδων τῆς Τεσσαρακοστῆς, ὄχι ὅμως καὶ στὸ μέσον τῶν Νηστειῶν, ἀφοῦ σ' αὐτὲς συνυπολογίζεται καὶ ἡ Μεγάλῃ ἑβδομάδα. Κατὰ τὴν Τετάρτη ὑπάρχει κατὰ τὴν τάξιν σταυροπροσκύνηση, γι' αὐτὸ ὡς τροπάριο προφητείας κατὰ τὴν τριθέκτη προβλέπε-

ται τὸ «Τὸν σταυρόν σου προσκυνοῦμεν, Δέσποτα...» (ὅπως καὶ κατὰ τὴν Παρασκευή), πού ψάλλεται ὁμοίως καὶ κατὰ τὴν Α' ὥρα ἀντὶ τοῦ «Τὰ διαθήματά μου...» καὶ κατ' αὐτὸ «γίνεται ἡ σταυροπροσκύνησις ψαλλομένων τῶν ἰδιομέλων Ἐεῦτε πιστοί' κλπ.», ὅπως σημειώνουν τὰ ἀκριβέστερα τυπικά. Κατ' αὐτὴ καὶ κατὰ τὴν Τρίτη τὸ Τυπικὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας, πού προαναφέραμε, προέβλεπε τὴν προσκύνηση τοῦ Σταυροῦ ἀπὸ τοὺς ἄνδρες, ἐνῶ τὴν Δευτέρα καὶ τὴν Παρασκευὴ ἀπὸ τὶς γυναῖκες.

Ἐπὶ πλέον, ἡ Τετάρτη τῆς Δ' ἑβδομάδος στὴν ἀκολουθία τοῦ ἔσπερινοῦ καὶ τοῦ ὄρθρου ἔχει στοιχεῖα, πού μόνο σ' αὐτὴν ἀπαντοῦν, ἀκριβῶς γιὰ νὰ ἐξαρθεῖ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν ἡ σπουδαιότητά της σὲ σχέση μὲ τὶς ἄλλες καθημερινὲς τῆς Τεσσαρακοστῆς, ἀκόμη καὶ ἐναντι τῆς Παρασκευῆ τῆς ἰδίας ἑβδομάδος, μὲ τὴν ὁποία ἔχει ἀρκετὰ κοινὰ στοιχεῖα. Ἔτσι, στὸν ὄρθρο, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ δύο τριῶδια ἔχει καὶ πλήρη ὄκταῶδιο κανόνα καὶ δύο ἔξαποστειλάρια, στὸν δὲ ἔσπερινὸ δύο στιχηρὰ ἰδιόμελα καὶ δοξαστικό. Ἡ Παρασκευὴ ἔχει μὲν κανόνα πλήρη, ἀλλ' ὄχι ἔξαποστειλάρια καὶ ἰδιόμελα.

Γιὰ νὰ κλείσουμε συνοψίζοντας, ὅσα πολλὰ διδαχθῆκαμε ἐξ ἀφορμῆς τῆς φαινομενικῆς ἀπλοϊκῆς ἐρωτήσεως: Καὶ οἱ δύο Τετάρτες, τῆς Γ' καὶ τῆς Δ' ἑβδομάδος τῶν Νηστειῶν, εἶναι ἀσφαλῶς καὶ οἱ δύο ἡμέρες νηστείας, ὅπως ὅλες οἱ καθημερινὲς τῆς Μεγάλῃς Τεσσαρακοστῆς. Σεβασμιότερα ὅμως καὶ λειτουργικῶς ὑπερέχουσα εἶναι ἡ Τετάρτη τῆς μέσης ἑβδομάδος (τῆς Δ'), ὅπως ἔδειξε ἡ ἀνωτέρω διαπραγματεύση.

***Ακουσον-ἀκουσον (ἦτοι, ἀνάγνωσον) καὶ ἀσφαλῶς φρῖξον!**

Διαβάσαμε σὲ ἰστοσελίδα τοῦ διαδικτύου καὶ τρίδαμε τὰ μάτια μας, ὅπως φανταζόμαστε θὰ κάνετε κι ἐσεῖς. Ζητοῦμε προκαταβολικῶς τὴ συγγνώμη σας γιὰ τὴ συμπεριληψη τοῦ δημοσιεύματος στὴ στήλη μας, ἀλλὰ στὸ δίλημμα γιὰ τὸ ἂν πρέπει νὰ τὸ παραθέσουμε ἢ ὄχι προτάνευσε ἡ καταφατικὴ σκέψη, ὥστε νὰ ἐνημερωθοῦν ὅλοι οἱ κληρικοί γιὰ τὸ ἀσύλληπτο καὶ ἀπίθμενο τῆς... φαντασίας ὀρισμένων.

Δίνουμε τὸ κείμενο, δίχως περαιτέρω σχόλια:
Τίτλος του: Κλώνος τοῦ Ἰησοῦ!

Σὲ πρόσφατη ἔρευνα τοῦ tech flash gr. τὸ 41% ἀπάντησε ὅτι ἡ τεχνολογία, πού εἶναι πιθανότερο νὰ ἐπηρεάσει τὴ ζωὴ μας, εἶναι ἡ γενετικὴ μηχανικὴ. Ἄν καὶ μέχρι σήμερα ἡ ἄποψη αὐτὴ δὲν μὲ ἔδρισκε σύμφωνο, καθὼς πίστευα ὅτι ἡ ἐπιρροή τῶν τηλεπικοινωνιῶν στὴν καθημερινή μας ζωὴ εἶναι σαφῶς ἀμεσότερη, τὰ νέα ἀπὸ τὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ Ἀτλαντικοῦ γιὰ τὴν ἔλευση τῆς Δευτέρας Παρουσίας μὲ ἔκαναν νὰ ἀλλάξω γνώμη.

Ἐπάρχει μιὰ ομάδα ἀνθρώπων στὸ Berkeley τῆς Καλιφόρνια, ἡ ὁποία θέλει νὰ κλωνοποιήσει τὸν Χριστό.

Σύμφωνα μὲ τὶς δηλώσεις αὐτῆς τῆς ομάδας, ἀφοῦ ἡ τεχνολογία εἶναι διαθέσιμη, τὸ DNA τοῦ Θεανθρώπου εἶναι διαθέσιμο καὶ τὰ ἱερὰ βιβλία τὸ ἔχουν ἤδη προβλέψει, τὰ μέλη τῆς ἔχουν τὴν ὑποχρέωση νὰ πάρουν τὴν ὑπόθεση στὰ χέρια τους καὶ νὰ συνδράμουν, ὅπως πιστεύουν, στὴ σωτηρία τῆς ἀνθρωπότητας.

Ἡ ομάδα αὐτὴ, πού οὔτε λίγο οὔτε πολὺ ἔχει σκοπὸ νὰ κάνει τὴ «Δευτέρα Παρουσία» πράξη, ἔχει ἤδη δημιουργήσει ἓνα σύλλογο μὲ τὴν ὀνομασία «The second Coming Project» (Τὸ Project τῆς Δευτέρας Παρουσίας) καὶ ἔχει καὶ παρουσία στὸ Internet (www.clonejesus.com). Σύμφωνα μὲ τὴ σελίδα τοῦ συλλόγου στὸ Internet, πρόκειται γιὰ «μιὰ μὴ κερδοσκοπικὴ ὁργάνωση, ἀφιερωμένη στὸ νὰ ἐπηρεάσει τὴ Δευτέρα Παρουσία τοῦ Κυρίου ἡμῶν, Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅπως αὐτὴ ἔχει προφητεῖται στὴ Βίβλο».

Ἡ ὁργάνωση συνεχίζει λέγοντας «Ἡ πρόθεσή μας εἶναι νὰ κλωνοποιήσουμε τὸν Ἰησοῦ, χρησιμοποιώντας τεχνικὰ τοῦ πρωτοποριακοῦ ἴνστιτούτου Rosilin». Ὑπενθυμίζεται ὅτι στὸ Ἰνστιτούτο Rosilin στὸ Ἐδμβούργο, ὁ καθηγητὴς Dr. Ian Wilmut ἀνακοίνωσε τὴν πρώτη ἐπιτυχή κλωνοποίηση τοῦ διάσημου πλέον προβάτου Dolly, στὶς 27 Φεβρουαρίου 1997. Σύμφωνα μὲ δηλώσεις τοῦ συλλόγου, ἔχει ἤδη βρεθεῖ γυναίκα πού πληροῖ τὶς προϋποθέσεις παρθενίας, ἡ ὁποία προσφέρεται ἐθελοντικὰ γιὰ τὴ δεύτερη γέννηση τοῦ Ἰησοῦ.

Πέραν τοῦ ἠθικοῦ προβλήματος, ὑπάρχει καὶ τὸ νομικὸ πρόβλημα, καθὼς στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖς ἀπαγορεύεται διὰ νόμου ἡ κλωνοποίηση ὁλόκληρου ἀνθρώπου. Σὲ πιθανὴ δικαστικὴ διαμάχη, ὅμως, ὁ σύλλογος εἶναι πολὺ πιθανὸ νὰ ἀντιτάξει τὴ θεϊκὴ ὑπόσταση τοῦ Θεανθρώπου, ἀμφισβητώντας ἔτσι τὴν ἰσχὺ τοῦ νόμου στὴ συγκεκριμένη περίπτωση. Ἄς μὴ ξεχνᾶμε, βέβαια, ὅτι ἡ διεξαγωγὴ μιᾶς τέτοιας δίκης προϋποθέτει ὅτι ἡ δεύτερη ἔλευση τοῦ Ἰησοῦ δὲν θὰ σημαίνει τὴ Δευτέρα Παρουσία, ὅπως αὐτὴ περιγράφεται στὶς Γραφές.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν τεχνικὴ πλευρὰ τοῦ θέματος, τίθεται τὸ ἐρώτημα τοῦ κατὰ πόσον ὁ κλώνος θὰ ἔχει τὴ θεία χάρη. Ἡ ἀπάντηση τοῦ συλλόγου εἶναι ὅτι «ἐὰν οἱ σκέψεις (μας) εἶναι σωστές, καὶ πιστεύουμε ὅτι εἶναι, τότε αὐτὸ (τὸ γενετικὸ ὑλικὸ) ἔχει διασωθεῖ γι' αὐτὸν τὸν σκοπὸ. Πιστεύουμε ὅτι τὸ Πνεῦμα θὰ μπεῖ στὸ παιδί».

Σκοπὸς τοῦ συλλόγου εἶναι νὰ φέρει τὴ Δευτέρα Παρουσία στὶς 25 Δεκεμβρίου 2001. Καὶ ὅπως δηλώνουν «Τί θὰ ἦταν πιὸ εὐεργετικὸ γιὰ τὸν κόσμον ἀπὸ τὸ νὰ ἐπαναφέρουμε πραγματικὰ τὸν ἀντιπρόσωπο τοῦ Θεοῦ;».

Ἐπάρχουν καὶ κάποιοι πού λένε ὅτι τὸ «project τῆς Δευτέρας Παρουσίας» εἶναι κατὰ πᾶσα πιθανότητα εὔρημα κάποιου, πού θέλει νὰ προβοκάρει τοὺς πιστοὺς Χριστιανούς: τί σημασία ἔχει, ὅμως, πραγματικὰ, ἂν αὐτὴ τὴν φορὰ τὰ πράγματα δὲν εἶναι ἀκριβῶς ἔτσι;

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΑ

στιγμιότυπα

Φωτογραφίες: Χρ. Μπόνη

Από την επίσκεψη των Όλυμπιονικών στην Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδος

Από το γεύμα που παρέθεσε η Ιερά Αρχιεπισκοπή Αθηνών στα παιδιά των Φαναριών, στο πνευματικό κέντρο του Ιερού Ναού του Αγ. Γεωργίου, Ακαδημίας Πλάτωνος (15.10.2000)

1 Προσκύνησις του Τιμίου Σταυρού στον Μητροπολιτικό Ναό Αθηνών (17.9.2000)

2 Συλλογή ύπογραφών για την αναγραφή του θρησκευάματος στις Αστυνομικές Ταυτότητες, στον Ιερό Ναό Αγ. Σοφίας Ψυχικού (17.9.2000)

3 Από την τέλεση έπιμνημόσυνης δέησης για τα θύματα της τρομοκρατίας, στον Μητροπολιτικό Ναό Αθηνών (8.10.2000).

4 Άφιξη της ιεράς εικόνας της Παναγία Σουμελά στον Μητροπολιτικό Ναό Αθηνών (20.10.2000)

Ἐπίσκεψη τοῦ Παναγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου

Ἐπίσκεψη - ὑποδοχὴ τοῦ Παναγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου στὴν Ἀθήνα (18.10.2000)

Ἀπὸ τὴν παρουσίαση τοῦ τόμου γιὰ τὸν Παναγιώτατο Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαῖο στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία (21.10.2000)

Κατὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ γραφείου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στὴν Ἀθήνα (19.10.2000)

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΚΛΑΔΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.
Ι. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 - 115 21 ΑΘΗΝΑ - GREECE
ΤΗΛ.: 7218308, FAX.: 7251149
ISSN 1105-7203

PORT
PAVE
HELLAS

